

KOLARI 27 Hannukainen, Saivo

(Saivojärvi)

Esihistoriallinen ja historiallinen asuinpaikka

Kartoitus ja koekaivaus

Hilkka Oksala 2006

Oulun yliopisto/yleinen arkeologia

SISÄLTÖ

	Sivu
Arkisto- ja rekisteritiedot	2
Johdanto	3
Löytö- ja tutkimushistoriikki	4
Tavoite ja kysymyksenasettelu	5
Tutkimusalue	6
-Sijainnin geometria	6
-Topografia	6
-Kallioperä	6
-Maaperä	6
-Kasvillisuus	6
-Mannerjäätikön vetäytyminen	7
-Ancyclus-vaihe	7
-Ilmastovaiheet	8
-Kasvillisuusvaiheet	8
-Paleofaunan kehittyminen	9
-Kulttuurihistoriallinen maisema	10
-Maankäytön lähihistoriaa	14
Lähestymistapa ja kenttämenetelmät	14
-Yleiskartoitus	15
-Korkeuskiintopiste	15
-Koordinaatisto	15
-Kaivuutekniikka	16
-Dokumentaatio	16
Havainnot ja tulkinnat	17
-Tulisija 1 (TS1): koeala 508.25/501.5-502.5	17
-Koordinaatiston löydöt	21
-Näytteet koealalta	21
-GPS-kartoitetut havaintoyksiköt	22
-Yhteenveto GPS-kartoitetun alueen löydöistä	24
Yhteenveto	25
Lähteet	28
-Arkistot	28
-Tiedonannot	29
-Kirjallisuus	29
Karttaluettelo	31
-Lyhenteitä	31
Kartat	32
Kuvaluettelot I ja II	40
Kuvataulut	42
Liitteet i – ii	47
-Hiili- ja puunäytteet	47
-Poistoluettelo	48
Löytöluettelo	

ARKISTO- JA REKISTERITIEDOT**Kolari 27 Hannukainen, Saivo E**

Kivikautisen asuinpaikan koekaivaus

Kenttätyön johtaja: Hilikka Oksala

Kenttätyöaika: 4.-9.9.2006

Tutkittu alue: Koeala 0.25 m², rekisteröity ja kartoitettu ala n. 475 x 150 m = 71 250 m² (7,125 ha)

Kunta: Kolari 273

Kylä: Hannukainen

Tila: Saivojärvi Kolarin valtionmaa, Ylläs

Kiinteistötunnus: 893:10:1

Maanomistaja: Metsähallitus/Laatumaa, PL 81, 90101 OULU

Peruskarttalehti: Topografinen kartta n:o 2714 10 HANNUKAINEN

Yhtenäiskoordinaatit: Kartoitettu ala: KKJ27 i=3368 384 – 710, p=7497 259 – 497, z=168-180

Koekaivanto, tulisija 1: KKJ27 i=3368 664, p=7497 303, z=170.45

Tutkimuslöydöt: KM ³⁸⁰⁵⁴ :1-14, diar. (?) (huom. vain alaluumerot 1-4, 8-9 otettiin vsm-koekalvein)

Aiemmat löydöt: Kiinteitä muinaisjäännöksiä, kuten pyyntikuoppa, painanteita, kaksi historiallisen ajan rakennuksen pohjaa sekä palaneita kiviä.

Aiemmat tutkimukset ja tarkastukset:

Kotivuori, Hannu (1989): Ylläs-alueen muinaisjäännösten inventointi – tarkastuksia Kittilän, Kolarin ja Muonion kuntien alueella. Lapin maakuntamuseo. S. 12.

Oksala, Hilikka (2000): Kolari – Arkeologinen inventointi 1997 – 2000. Oulun yliopisto/yleinen arkeologia. Ss. 103-105. (Tarkastus 20.10.1997)

Kertomukseen liittyvät kuvat:

Diat n:o 1 – 26/Filmi 1, tutkimusluvan mukaan tallennetaan Kolarin kotiseutumuseon kuva-arkistoon tunnuksella KolM/Saivo 2006

Digitaaliset valokuvat n:o 001 – 027 tallennetaan CD:llä Kolarin kotiseutumuseon kuva-arkistoon tunnuksella KolM/Saivo 2006.

JOHDANTO

Kolarin Hannukaisen kylän Saivojärvi oli valittu kenttätyökohteeksi tutkimuksellisista syistä. Kohde nimittäin sijaitsee paikallisella mesoliittisella Ancyclus-järven maksimikorkeudella 168 – 170 m mpy. (Saarnisto 1981; 2005). Juuri tuosta varhaisimmasta kivilauden vaiheesta hankkeen toteuttaja pyrkii saamaan tietoa Oulun yliopiston yleisen arkeologian jatko-opintoja varten. Sijaintikorkeuden lisäksi tutkimuskohteen valinnalle hyviä perusteita antoivat paikalta aiemmin rekisteröidyt kiinteät muinaisjäännökset, joita Hannu Kotivuori (1989) oli alun perin vuonna 1988 merkinnyt järven rannalta, ajallisesti ulottuen esihistoriallisista painanteista ja pyyntikuopasta aina historiallisiin rakennusjäänteisiin saakka. Kohteen esi- ja varhaishistoriallista kiinnostavuutta lisää sekin, että sana 'saivo' viittaa alueen aiemman väestönsä, metsäsaamelaisen, uskomusmaailmaan. Lopullinen sysäys tutkitulle kohdevalinnalle oli kesäkuussa 2006 rannan tuntumasta löytyneet kvartsit, tulisijojen pohjat sekä palaneen luun kappale.

Kenttätyön toteuttaja Hilikka Oksala toimi samalla työn omakustanteisena rahoittajana. Tiliotteen mukaan kyseisen työviikon aiheuttamat kulut olivat 197.20 euroa, joista n. 93 euroa kului työmatkoihin polttoaineen muodossa. Loppusumma on käytetty perinteisen valokuvauksen aiheuttamiin filmi- ja kehityskuluihin.

Kenttätyön valmistelu toteutettiin pääosin iltatyönä elokuussa, maastovaihe toteutettiin viikolla 36 (4.-9.9.2006), ja jälkityöt on tehty 16.9. 2007 - .1.2008 välisenä jaksana.

Koekaivauksena tutkittu ala oli kooltaan vain 1 x 0.25 m eli 0.25 m² laaja länsi-/itäsuuntainen koeaja, joka leikkasi paikalla havaitun tulisijan pohjan (TS1). Lisäksi GPS -laitteen avulla kartoitettiin Saivolampenenakin tunnetun paikan itä- ja pohjoisrantaa kaakosta alkaen n. 475 x 150 metrin laajuudelta (ESE – WNW).

Kenttähenkilöstö koostui ainoastaan yhdestä jäsenestä, työn toteuttajasta H. Oksalasta.

Kolarissa 8.2.2008

Hilikka Oksala

LÖYTÖ- JA TUTKIMUSHISTORIIKKI

Saivojärven on esihistoriallisena kohteena ensimmäisenä rekisteröinyt Lapin maakunta-arkeologi Hannu Kotivuori vuonna 1988 Ylläs-inventoinnin yhteydessä. (Kotivuori 1989: 12, 40). Tuolloin hän mainitsi järven eteläosasta yhden *pyyntikuopan*. *Palaneita kiviä* hän havaitsi siitä n. 200 m itään Valkeajoentien reunalta, arvellen kivien olevan peräisin muinaisista *tulisijoista*. Hän piti alueella havaitsemiaan *painanteita* epämääräisinä, mutta mahdollisina pyyntikuoppajäännteinä. Pari historiallisen ajan *rakennusjäännettä* hän oli merkinnyt järven pohjoisrannalle sekä itäpuolisen harjanteen alle Valkeajoentien länsipuolelle. Saivojärven pyyntikuoppa on sittemmin mainittu myös seutukaavaliiton muinaisjäännosluettelossa. (Kotivuori – Torvinen 1993: 87).

Seuraavan kerran aluetta tarkasti Hilikka Oksala syksyllä 1997 Kolarin kuntainventoinnin yhteydessä. Kotivuoren mainitsema pyyntikuoppa löytyi, mutta historiallisen ajan rakennusjäännteeksi tulkittiin pian tämän itäpuolelta havaittu pieni neliömäinen kivijalka. Kuitenkin syksyllä 2006 informantti Usko Kumpula kertoi kivijalan olevan entinen ulkokäymälän pohja, jonka seinät oli poistettu ehkä vuonna 1996. Järven ympärillä kairaamissaan painanteissa Oksala havaitsi paikoin kaksoispuoleita viitteinä muinaisesta ihmistoiminnasta eli seinämien kaivuusta. Tuolloinkaan aika ei riittänyt painanteiden lukumäärän tarkkaan laskentaan, (Oksala 2000: 103-105 karttaliitteineen) mutta järven pohjoisrannan kumpareella ollut painanne on merkitty kivikautiseksi asumusjäännteeksi. Tuolloin havaittiin myös järven itäpuolinen rakennuksen pohja. Paikannimen perusteella Oksala on merkinnyt Saivon metsäsaamelaiseksi palvospaikaksi.

Kesäkuussa 2006 Oksala palasi Saivolle etsiessään sopivaa tutkimuskohdetta mesoliittiselta Ancylyus-rannalta. Kohteen sopivuus todennettiin pian muutaman kvartsi-iskoksen (KM :1-3) löydyttyä järven kaakkoisrannalta (LP1). Pohjoisrannalta puolestaan löytyi palaneen luun kappale (LP2). Nämä havainnot määrittivät syyskuisen kenttätyöalueen, joka painottui järven kaakkoisosaan heti nykyisen paikoitusalueen koillispuolelle, rajautuen lännessä järven ja idässä Valkeajoentien väliselle alueelle. Paikan sopivuutta tukivat vielä havaitut maatuneet tulisijanpohjat (TS 1, 2 ja 6). Siksi myös GPS-kartoitus sijoittui järven ranta-alueelle kaakosta luoteeseen. Löytöhavainnot ryhmittivät varsin selkeiksi alueiksi seuraavaan tapaan (ks. kartta 3):

Alue 1, järven kaakkoisranta:

- tulisijat (TS) 1, 2 ja 6
- esineellisten katkelmien löytöpaikka (LP) 1
- ”teltanpohjat” (TP) 1 ja 2

Alue 2, järven itärannan harjanteen länsireuna:

- painanteet (PAIN) 1-3
- teltanpohjat (TP) 3 ja 4

Alue 3, järven pohjoisrannan tasanne:

- löytöpaikka (LP) 2
- tulisijat (TS) 3-5
- kaksi historiallisen ajan rakennuksenpohjaa (KAMMINP ja KAMPANP)
- kuopanne (KPA) 1 ja 2
- löytöpaikka (LP) 3 hieman etäämpänä idässä rinteiden alla, polun varressa.

Alue 4, järven koillisrantaa:

-painanne (PAIN) 4

Alue 5, niemeke järven länsirannalla (Papinniemi):

-painanne (PAIN) 5

Alue 6, järven eteläranta:

-pyyntikuoppa (PK) (Kotivuori 1989).

TAVOITE JA KYSYMYKSENASETTELU

Kenttätutkimuksen tavoitteena on erityisesti mesoliittisten kulttuuripiirteiden etsintä ja ajoittaminen, sillä Saivon vedenpinnan nykyistä sijaintia Ancyclus-rantakorkeudella haluttiin hyödyntää paikan esihistoriallisen löydöstön arvioinnissa.

Kenttätutkimuksilla halutaan tuottaa vastauksia kysymyksiin ensimmäisten ihmisten saapumisesta alueelle jääkauden jälkeen, kuten oliko jo mannerjäätikön läheisyydellä merkitystä varhaisimpien leiripaikkojen valinnalle, vai olivatko vasta sulaneet Ancyclus-rannat kiinnostavampia ensimmäisten pyytäjien kannalta? Mikä oli siis saapujien suhde valitsemaansa oleskeluympäristöön? Oliko se ehkä tuttuus tai vieraus, tuottavuus, turvallisuus, välttämättömyys tai ehkä vaarallisuuden viehäytys, maisemaestetiikka, käytännöllisyys tms.? Antavatko löydöt viitteitä mahdollisten tulijoiden taustayhteisöistä tai niiden sosiokulttuurisesta luonteesta, tulosuunnista tai yhteyksistä naapuriyhteisöihin? Millaista kulttuurista aineistoa ylipäätään on löydettävissä, kun todennäköisimpänä empiirisenä lähtökohtana ovat tulisijat sekä niitä ympäröivät ihmisen muokkaamiksi tulkittavat työkaluainekset?

Kenttätutkimuksessa pyrittiin kestäviin ja siksi keveisiin kenttämenetelmiin, kuten kartoitukseen ja pintapoimintaan sekä intensiiviseen maiseman ja maaperän kulttuurianomalioiden havainnointiin ja dokumentaatioon, jotta rakenteet voisivat säilyä alkuperäisolosuhteissaan mahdollisimman pitkään. Menettelyllä oli siksi prospektoiva luonne sisältäen lisäksi valitun täsmäkohteen (TS1) koeruudutuksen ja –kaivauksen, jonka erityisenä tarkoituksena oli ajoitusnäytteiden tallennus. Tähän kuului myös topografian, kallio- ja maaperän, ilmastonmuutosten, kasvillisuuden ja paleofaunan tarkastelu sekä modernin kulttuuriympäristön syntytaustojen selvittäminen niin kokonaiskäsityksen saavuttamisen kuin lähdekriittisen maankäyttöhistoriankin arvioinnin kannalta. Toteutumattomaksi toiveeksi jäi runsaamman luuaineiston löytyminen tulisijan 1 koealalta.

Muu tallennus kentällä ja jälkitöiden yhteydessä toteutettiin perinteisiä perusmenetelmiä, kuten valokuvausta ja `strukturoidua` löytöjen ja havaintojen tallennusta, luokittelua ja analyysiä toteuttaen. Maastotutkimuksen peruslähtökohtana on joka tapauksessa mesoliittisen ja esihistoriallisen ihmisen ja hänen maailmankuvansa tavoittaminen – edes häivähdyksenä.

TUTKIMUSALUE

Sijainnin geometria (Kartta 1)

Saivojärven etäisyys Kolarin kirkolta on n. 23 km NNE ja Hannukaisen kylältä, Luosun ja Ylläsjärven tienristeyksestä n. 1.8 km WSW. Hannukaisen entinen avolouhos sijaitsee Saivolta n. 3 km NE. Järven eteläpuolta sivuaa Valkeajoen sillan ja Äkäslompolon välinen Ylläksentie (WSW-NE) sekä aivan rantaan päällystetty paikoitusalue, jonka itäosasta lähtee sorapohjainen Valkeajoentie kaartuen kohti pohjoista. (Genimap 2005).

Saivojärvi on kooltaan n. 340 x 220 m (WNW-ESE) ja muodoltaan soikeahkonpyöreä ns. kaltio- eli lähdepohjainen allas (kuvataulu 1/kuvat 3 ja 4), jonka itäpuolelta laskee Valkeajoki (N-S) järven eteläpuolelle jäävään Äkäsjokeen (ENE-WSW). Täältä vedet laskevat edelleen länsilounaaseen kohti Muonionjokea. Tiedonantajan, Usko Kumpulän mukaan (4.9.2006) Saivon eteläosasta on lähtenyt Äkäsjokeen luontainen laskuoja, joka on ilmeisesti tienrakennuksen yhteydessä sittemmin ohjattu ojarumpuun.

Topografia (Kartta 2; kuvataulut 1 ja 4/kuvat 1 ja 18)

Kuten tyypillistä saivojärville, tämänkin ympärillä kohoavat korkeat kangaskumpareet ja harjanteet erityisesti lammen itä-, pohjois- ja länsireunoilla ulottuen aina n. 200 metrin korkeuteen mpy, korkeuseron ollessa enimmillään järven pintaan nähden runsaat 30 m. Kumpareissa esiintyy myös mannerjäätikön sulamisen aiheuttamia suppakuoppia. Saivon eteläranta on laakea rajautuen etelässä alavaan jänkäpohjaiseen maastoon, joka muinoin lienee ollut Ancyclus –järven vesittäjä sekä myöhemmin Äkäsjoen laajentuma ennen soistumistaan.

Kallioperä

Kallioperäkartan (Lehtonen 1981) mukaan Saivojärven ympäristön kallioperä painottuu graniittiin, mutta järven itäreunaa sivuaa jyrkästi laaja kohti NNE avautuva montsoniittiesiintymä. Vanhemman kartan (Mikkola 1936) mukaan tämä sisälsi kvartsipitoista ja gneissimäistä dioriittia. Näiden kahden kallioperäesiintymän välinen raja juuri Saivon itäreunalla on merkitty siirroksiksi tai ruhjeeksi, jonka tarkka suunta Valkeajoen suusta alkaen on SE-NW. Tämä saattaa olla luonnontieteellinen syy järven lähdepohjaisuuteen. Erityisesti graniitti viestittää kvartsin esiintymisestä luontaisesti alueen maaperässä esihistoriallisena työkaluraaka-aineena. Kuitenkin esim. Hannukaisessa Saivon ja Valkeajoen itäpuolella sekä Äkäsjoen eteläpuolella on myös aiemmin gneissipainotteisina pidettyjä kvartsiittiesiintymiä, jotka näyttävät avautuvan laajemmin kohti itää. (Lehtonen 1981). Lienee todennäköisintä, että koealalta tehdyt esineelliset löydöt on valmistettu juuri näistä lähialueen kallio- ja maaperästä löytyneistä aineksista.

Maaperä

Maaperäkartan (Penttilä - Kujansuu 1964) mukaan Saivon ympäristö on miltei kokonaan hiekkaharjuja, erityisesti järven länsi- ja pohjoispuolilta. Itä- ja eteläpuolilla maa-aines karkeutuu vähitellen soraksi ja hiekaksi, ja kaakkoiskärjestä alkaa Äkäsjoen rantaan liittyvä soinen turvealue.

Kasvillisuus (Kuvataulu 1/kuvat 2 – 4)

Saivojärven kasvillisuus on tyypillistä kuivaa mäntykangasta, mutta välittömästi järven rantaviivalla kasvaa lisäksi harvakseen koivuja, pajua ja joitakin leppiä. Pohjakasvillisuutta leimaavat puolukat, variksenmarjat ja jäkälät. Koska aluetta edelleenkin hyödynnetään ulkoiluun, on aluskasvillisuus

paikoin kulunut pois mineraalimaan pintaan saakka. Ravinteikkaissa tulisijojen ympäristöissä kasvaa usein selvästi kulttuurisen toiminnan seurauksena heinäkasveja ja sammalta.

Mannerjäätikön vetäytyminen

Geologien antamien lukuarvojen perusteella (Johansson – Kujansuu 2005: 156 – 157) Kolari olisi vapautunut mannerjäätiköstä 10 000 – 9900 kalenterivuotta sitten (8050 – 7900 kal. e.Kr.; Reimer et al. 2004: 1053 – 1054) viimeisenä Suomessa, kun jäätikkö peräytyi Ylläkseltä kohti nykyistä kirkonkylää sulaen n. 170 metriä vuodessa ja häviten tuon 28 kilometrin matkalta n. 165 vuodessa. Tämän laskukaavan mukaan mannerjäätikön itäinen reuna olisi vetäytynyt Saivon länsipuolelle Ylläkseltä 12 km:n matkan n. 70 vuodessa. Mikäli siis Kolarin oletetaan vapautuneen jäätiköstä viimeistään 7900 e.Kr., silloin Saivon alue olisi vapautunut siitä n. 100 vuotta aiemmin eli n. 8000 e.Kr. Tätä voidaan pitää Saivojärvelle ensimmäisenä saapuneiden ihmisten terminus post quem – ajoitusarviona.

Geologien mukaan (Johansson – Kujansuu 2005: 157) aivan loppuvaiheessaan Kolarin kirkonkylän ja Teuravuoman kohdalla oli lännestä työntyvä jäätikkökieleke, jonka pohjoispuolella oli Äkäs- ja Muonionjokien laaksoihin patoutuneen jääjärven rippeitä. Abrahamsson (1974: 181 - 182) on tarkkaan kuvannut Saivon ympäristöä mannerjäätikön sulaessa: Koillisessa sijaitseva Aavahelukka muodosti jääjärven, jonka keskeltä kohosi Kuertunturin huippu ensin jäätikön ympäröimänä nunatakina ja sitten saarena. Jäiden rippeet patosivat Kuerjokilaakson, kunnes Kuer- ja Malmivaarojen lieveuomien kautta alkoi Äkäsjoelaaksoon virrata sulamisvettä. Siellä oli jääpatoja, joiden takaa jäätikkö vetäytyi kohti lounasta. Jäätikkövirrat kulkivat Äkäsjokea pitkin. Jään reuna vetäytyi Valkeajoen länsipuolelle ja sieltä Valkea- ja Äkäsjoen yhtymäkohtaan Saivon kaakkois- ja eteläpuolelle. Äkäsjoen pohjoispuolella jäätikköalueita suli paikoilleenkin, sillä joen eteläpuolella sijainnut jään reuna oli tiivis. Pian sulavedet täyttivät koko Äkäsjoen laakson, kunnes lounaassa avautui uusia purkautumisväyliä. Saivon ympäristö suppuneen edustaa juuri paikalleen sulaneen jäätikön aiheuttamaa ympäristöä, jonne pakkautui Valkeajoelta tulevia sulamisvesiä vasten Äkäsjoelaakson jääpatoja. Rautuvaaran kohdalla jään reuna kääntyi jyrkästi länteen. Tulvavaiheiden prosessit olivat hyvin nopeita, sillä esim. Aavahelukan delta-alueen sedimenttien on Abrahamsson (1974: 186) laskenut muodostuneen enintään 100 vuoden aikana.

Kolarin seutu näyttäisi kuuluneen koko Pohjois-Euroopan viimeisimpiin Weichsel –jäätikön peittämiin alueisiin. Yleensä tutkijat ovat katsoneet jäätikön viipyneen pisimpään Pohjois-Ruotsissa. Uusimpien tutkimustulosten mukaan kuitenkin Norrbottenistakin on mannerjäätikön häviäminen ajoitettu tapahtuneeksi kokonaan jo n. 10 500 kalenterivuotta sitten (Lindén 2006), kalibrintitaulukon mukaan n. 8550 e.Kr. (Reimer et al. 2004: 1053), siis yli 500 vuotta aiemmin kuin Kolarissa. Näin Ruotsista saadut tulokset edellyttäisivät Suomestakin uusia ja entistä tarkempia vertailevia tutkimuksia ja ajoituksia vastaavin menetelmin. Ts. onko mannerjäätikkö todellakin voinut hävitä itä – länsi – akselilla niinkin epätasaiseen tahtiin? Kolarin alue tarjoaisi varmasti tällaiseen tutkimukseen hyvät mahdollisuudet.

Ancylus -vaihe

Heti mannerjäätikön sulamisen jälkeen Saivon topografia pääosin muistutti nykyistä lukuun ottamatta sen alavampaa eteläpuolta, joka tuolloin lienee ollut miltei kokonaan veden peittämä. Paikalla nykyisin sijaitseva kosteikko muodosti ilmeisesti matalan altaan, johon Valkeajoen suusta ja Äkäsjoelta varmasti virtasi sulamisvesien tuomaa hiekkaa, niin että Saivojärven eteläreunaksi vähitellen muodostui nykyinen matalahko hiekkapatja. Tuolloin Saivon ympäristön vesialtaat

olivat kaksi kertaa nykyistä laajempia luode – kaakko –suunnassa eteläosan laajetessa samalla kohti itää. Etelässä Suvannonvaaran jyrkkä pohjoisrinne rajasi ja kavensi tätä allasta kohden länttä Äkäsjoen nykyuoman mukaisesti. Valkeajoen suu sijaitsi tuolloin nykyisen maantiesillan kohdalla kaakossa. Kiinteää pohjaa ihmistoiminnan kannalta tarjosivat erityisesti Saivon länsi-, pohjois-, itä- ja kaakkoisrannat. Tutkittu alue 1 sijaitseekin juuri Valkeajoen muinaisen suualueen, nykyisen Saivon ja muinaisen Äkäsjoen laajentuman rajaamana, ehkä juuri silloisella rantautumispaikalla.

Välittömästi jäätikön vapauduttua ympäristö oli varmasti vielä varsin arktinen, kasvillisuuspeitettä oli vasta vähän, mutta kosteutta ja vettä runsaasti. Ancylyl-järven on arvioitu ulottuneen Äkäsjokisuulle asti 168 metrin korkeuteen. (Saarnisto 1981). Sen mukaan Ancylyl-järven pinta näyttää yltäneen Saivoltakin vielä Äkäsjoen Isonivaan saakka nykyisen maantiesillan tuntumaan, n. 1.5 km kohti itää. Lindén (2006) on tutkimuksessaan todennut Ancylyl-järven kestoksi ainoastaan n. 1000 vuotta, jolloin se olisi päättynyt jo n. 9500 kalenterivuotta sitten, joskin aluksi Etelä-Itämereltä lähtien Tanskan salmien auettua ja levitettyä altaalle vähitellen murtovettä. Tämä Itämeren Litorina –vaihe ei kuitenkaan koskaan ulottunut Kolarin saakka maankohoamisen vuoksi. Samasta syystä Saivon yhteys Ancylyl-järveen näyttää kestäneen ehkä vain parikymmentä vuotta. (Esim. Oksala 2004; vrt. Saarnisto 2005: 164 - 168).

Ilmastovaiheet

Jäätikön väistymisen ja elämän mahdollistumisen edellytyksenä oli tietysti ilmastonmuutos, erityisesti lämpeneminen. Mannerjään vetäytyttyä Kolarin alueelta elettiin **boreaalista** ilmastovaihetta (ajoitus 10 000 – 6500 kal. eaa¹), joka oli kuivanlämmintä aikaa. Silloin alkoi myös geologinen, jääkaudenjälkeinen **holoseenikausi**, jonka alku on ajoitettu n. 9500 kal. eaa. Boreaalista vaihetta seurasi kosteanlämmiin **atlanttinen** ilmasto aikavälillä 6500 – 4000 kal. eaa. Sitä seurasi jälleen kuivanlämmiin **subboreaalinen** kausi (4000 – 1200 kal. eaa). Noin 1200 kal. eaa alkoi kosteanviileä **subatlanttinen** jakso. Siihen liittyy erityisen kylmä vaihe 800 – 600 kal. eaa ja sittemmin myös lämmin keskiaika 900 – 1300 jaa. Ns. pikkujääkausi puolestaan sijoittui 1550 – 1850 –luvulle. (Rastas 2005).

Kasvillisuusvaiheet

Heti jäätikön avoimella peräytymisalueella kasvillisuus muodostui saroista, heinistä, marunasta ja suolaheinästä. Kun jää oli etäännyttänyt, ehkä Ancylyl-vaiheen alkaessa, tilalle kasvoi variksenmarjaa, vaivaiskoivua, katajaa ja pajuja. Sen jälkeen alkoi koivumetsän kasvu, kun aluskasvillisuutena olivat lieot ja saniaiset, myös haapaa esiintyi. Mänty lienee tullut alueelle atlanttisen kauden alkuun, n. 6500 e.Kr. mennessä. Mänty viihtyi erityisen hyvin 5000 – 2000 e.Kr. vallinneella, kaksi astetta nykyistä lämpimämmällä jaksolla. Kuusi saapui happamoituneille maaperille n. 1500 e.Kr. viitaten ilmaston viilenemiseen ja kosteutumiseen. On mahdollista, että Saivollakin tuon jälkeen jossain vaiheessa olisi nykyistä enemmän esiintynyt kuusikoita ennen meidän aikamme voimakasta mäntyvaltaisuutta. Tällainen yleinen Pohjolan ilmasto-/kasvillisuuskehitys on ollut todennäköinen myös Saivon nykykasvillisuuden taustalla. (Eriksson 2005: 179 – 182 lähteinen). Tähän kysymykseen lisävaloa toisi läheisten kosteikkojen paleobotaaninen kairaus etenkin järven eteläpuolella.

¹ Lähde (Rastas 2005) tarkoittaa lyhenteellä kal. kalenterivuotia, ei niinkään termiä kalibrointi. Tässä käytetään lähteen mukaista ilmaisua eaa (ennen ajanlaskun (minkä/kenen?) alkua), joka vastannee lyhennettä e.Kr.

Paleofaunan kehittyminen

On otettava huomioon se mahdollisuus, että ihmispioneereja olisi liikkunut mm. Saivon lähiympäristössä jo aivan jäätikön vanavedessä jo sen sulamisen aikana. Tällaiseen saattaisi viitata mm. maankäyttäjien ilmoitukset jopa 0.5 metrin tai metrinkin syvyydestä tulvakerrosten alta kaivuutöiden yhteydessä löytyneistä tulisijanpohjista. Yhdestä tällaisesta tapauksesta ilmoitti tutkimuspaikalla käynyt Kontio –talojen ammattiurakoitsija, joka oli tehnyt havaintonsa hyvin korkealla Äkäsjoen törmällä suhteessa nykyiseen joen pintaan. Tulisija oli jäänyt rakennustyömaan alle. Hänen päätelmänsä mukaan tulvakerrosten on täytynyt olla useita metrejä nykyisten vedenpintojen yläpuolella. Samaan saattaisi viitata huomattavan korkealla (195 m mpy) sijaitseva löytökohde n:o 188 soraharjulla Kuer- ja Äkäsjoen yhtymäkohdassa peräti ilmeisten asumuspainanteiden muodossa, mikä olisi perusteltua jo mesoliittisenakin ilmiönä (vrt. Pesonen 2002: 29 – 31). Kohde sijaitsee Saivolta n. 2.5 km koilliseen. Tässä mielessä vastaavasti kohteen 195 vaatimattomat havainnot primitiivisiin työkaluihin viittaavista kappaleista palaneiden tulisijajäänteiden yhteydessä n. 185 metrin korkeudessa hiekkaterassin reunalla tulisi ottaa vakavasti mahdollisena jääkauden loppuvaiheen pioneeritoimintana n. 2 km itään nyt tutkitulta paikalta. (Ks. Oksala 2000).

On siis mahdollista, että ensimmäisiä pyytäjiä olisi tännekin houkutellut jäätikön reuna-alueilla tai tuoreilla Ancyclus-rannoilla viihtyvä eläinlajisto jo matalan aromaisen kasvillisuuden vallatessa maisemaa. Saaliseläimiä ovat tuolloin lähinnä olleet kalat, vesilinnut ja hylkeet (norppa). On lisäksi hyvin todennäköistä, että alueelle levittäytyi tunturipeurojakin jo matalan heinäkavillisuuden aikana luoteesta ja pohjoisesta, joista käsin jäätiköt vetäytyivät kohti täällä sijainnutta Muinais-Perämeren pohjukkaa. Onhan Pohjois-Norjan Finnmarkistakin eurooppalaisen tunturipeuran leviäminen ajoitettu heti jäätikön vetäytymisen jälkeiseen vaiheeseen, miltei jo 12 000 kal. e.Kr. (Hakala 1997; Halinen 2005: 43). Myös Suomessa tunturipeuran todennäköisyys on varhaisempi (n. 8250 kal. e.Kr.) kuin metsäpeuran, jonka on arvioitu levinneen idästä vasta jälkeen 6000 e.Kr. (n. 5900 kal. e.Kr.) atlanttisen kauden mäntymetsien mukana. (Ks. Rankama – Ukkonen 2001; Halinen 2005: 43 ff.; kalibroinnit ks. Reimer et al. 2004). Tuon vaiheen jälkeen tunturi- ja metsäseutujen reuna-alueilla on saattanut tapahtua luoteisen tunturipeuran ja itäisen metsäpeuran rodullistakin sekoittumista. Saivon seutu vakiintuu havumetsävaiheessa tunturipeurojen talvilaidunympäristöksi, josta kulttuurisena viitteenä ovat entiset ja nykyiset runsaat erotusaidat lähialueilla, kuten Hannukaisessa, Lamumaassa, Kivivuopiossa ja Rautuvaarassa.

Äkäsjoen kurouduttua Ancyclus-yhteydestä sisävesistöksi hylkeet lienevät nopeasti hävinneet seudulta. Mahdollinen asutus tuolloin oli ilmeisesti vielä varsin liikkuvaa – on ehkä etsiskelty pysyvämpään asettumiseen soveltuvia ympäristöjä ja maisemia. Mäntymetsien vaiheessa atlanttisella kaudella hirvien esiintymistodennäköisyys lisääntyy metsäriistana. Myös majavan läsnäolo mahdollistuu vesistöjen virtausten rauhoituttua ja soistumisen alkaessa varsinkin Saivon etelä- ja kaakkoispuolilla. Merkittävän riistan, metsäkanalintujen todennäköisyys ihmisen ravintona ja asuttamisen osittaisena mahdollistajana lisääntyy metsittymisen koivu- ja mäntykausilla. Sittemmin muutkin tavanomaiset havumetsän eläimet yleistyvät, kuten ketut, karhut, ehkä sudetkin, saukot, näävät, oravat ja metsäjänikset. (Ks. Ukkonen 2001; vrt. Oksala 2004: 15.)

Kulttuurihistoriallinen maisema (Kartta 2)

Saivoon nähden *lähin arkeologinen löytökohde* sijaitsee Äkäsjoen eteläpuolella entisellä padolla (uittotammella?) n. 300 metrin etäisyydessä (kohde 28). Paikalta oli Hannu Kotivuori (1989) tavannut palaneen luun, hiekan ja liesikivien muodostaman keskittymän ”vähäisenä viitteenä esihistoriallisesta tulistelusta.” Löydöt olivat valuneet alas törmästä; liesi oli sijainnut ”humuskerroksesta selkeästi alaspäin hienossa hiekkamaassa.” Korkeussijainnin (170 m) perusteella kohde voisi olla jo Ancylyus –maksimin aikainen, jolloin se olisi sijainnut aivan Saivon ja Äkäsjoen silloisen laajentuman länsipäässä. Muita kivikaudentyypiksi löytöpaikoiksi luokiteltuja kohteita Saivon läheltä on määritelty 5 – 6 kpl Äkäsjoen rannoilta Saivon itäpuolelta 2 – 4 km:n matkalla. Näistä ylimpien kohteiden viitattiin edellä mahdollisesti syntyneen jo jäätikkötulvien aikana. Niiden (195 ja 188) lisäksi Laurinojan suulta (kohde 187) merkityt tulisijat ovat korkealla, 195 m mpy.

Saivon/Äkäsjoen/Valkeajoen yhtymäkohdan laajentuma heti jääkauden jälkeen näyttää siis muodostaneen Ancylyus-järven koillisimman vuonomaisen hännänpään, joka nykyisen suomaastonsa perusteella päättyi Saivosta 2 km itään sijaitsevaan Isonivaan Luosun tien Äkäsjoen ylittävän sillan lounaispuolella. Saivon lisäksi samalla Ancylyus –rantakorkeudella n. 170 m mpy sijaitsee entuudestaan tunnetut neljä kivikaudentyypistä löytöpaikkaa, n:ot Kolari 28 – 31. Kustakin kohteesta Hannu Kotivuori (1989) on rekisteröinyt tulisijajäänteitä sekä tallentanut palanutta luuta. Kvartsia hän löysi näistä kahdesta kohteesta (29 ja 30). Vuonna 1997 suoritetun inventoinnin yhteydessä (Oksala 2000) em. kohteista kaksi (30 ja 31) oli todettu tuhoutuneiksi raskaan maankäytön seurauksena. Sama todettiin kohteen 28 osalta kesällä 2006. Tilanne osoittaa maankäyttöhallinnon piittaamattomuutta muinaisjäännösten rauhoitusvelvoitteista. Tulevan tutkimuksen kannalta kohteiden luulöydöt ovat erityisen merkittäviä. Ne tulisi ensi tilassa määritellä lajin mukaan sekä sittemmin ajoittaa. Joka tapauksessa tulisijajäänteet kertovat ehkä lyhyistä käynneistä joen tai Ancylyus – lahden rannoilla, kun taas painanteet Saivolla ja Laurinojan suulla kertovat ilmeisesti pitkäkestoisemmasta talviluonteisesta oleskelusta ko. paikoilla.

Kaiken kaikkiaan Hannukaisen tunnettujen löytöpaikkojen tihentymä jatkuu tasaisin välimatkoin Äkäsjoen rantojen myötäisesti aina Kuerlinkoille saakka, sisältäen havaintoja kivikaudelta lähtien saamelastyypisiin liedenpohjiin asti. Tässä keskitytään lähinnä Saivon ja Isonivan väliseen kumpare- ja kosteikkomaisemaan.

Alueella on todettu ainoastaan yksi pyyntikuoppa, sekin juuri Saivolla. Sen voidaan katsoa symbolisoivan aikakautta, jolloin vesipyynnin osuus elannosta ehkä väheni, kun Ancylyus –vaihe päättyi ja mahdolliset norpat hävisivät. Luultavasti peurojen asema vahvistui pyynnin kohteena jo mesoliittisen kauden jälkipuolelta lähtien. Toisaalta peuranpyynnin tehostumiseen juuri kuoppapyynnin kautta on saatu vahvistusta erityisesti varhaismetallikaudelta lähtien (Halinen 1995; Korteniemi 1990; 1991; 1992; Oksala 2004: 24). Peuranpyynnin muuttuminen ensin metsäporonhoidoksi (esim. Aronsson 1991) Kalottialueella voidaan yhdistää silloiseen saamelaiskulttuurin syntyyn (vrt. Olsen 1994: 138-139; Hansen – Olsen 2006: 37 - 40; Carpelan 2004). Kolarissakin perimätiedon mukaan alueen alkuperäisasukkaina on pidettävä saamea puhuneita metsälappalaisia, jotka metsästyksen ja sisävesikalastuksen lisäksi omaksuivat pienten porokarjien pidon (Paulaharju 1962: 11 – 12; Vahtola 1991: 262, 265; Lundholm 1991: 282; Itkonen I 1984: 95; Oksala 2004: 24; 2006).

Niinpä Saivonkin ja sen lähiympäristön **paikannimistö** saattaa olla kielellisesti yhteydessä tuohon kivikauden jälkeen alkaneeseen ja varhaisella historiallisella ajalla päättyneeseen kulttuurimuotoon. Ohessa selvitetään muutamia Saivon ympäristön saamelaisperäisiä pidettävien paikannimien kulttuurihistoriaa.

Saivo vanhassa metsälappalaisessa uskomusmaailmassa oli pyhitetty järvi. Sellaista järveä sanottiin kaksipohjaiseksi. Päällimmäisen pohjan alle arveltiin kalojen toisinaan katoavan kokonaan. Saivojen rannoilla yleensä uhrattiin lähinnä pyyntionnen vuoksi. Eränkävijöiden kerrotaan hanakasti ennen uudisasutusta ryöstäneen lappalaisilta saivojärviä varmaankin juuri niiden kalaisuuden vuoksi. (Tornaeus 1900; Oksala 2007). Paulaharju (1962: 148 ff.) on kuvannut saivoja seuraavaan tapaan: *”Oikeita täydellisiä saivoja ovat semmoiset umpinaiset tunturi- ja vuomajärvet, joista ei johdu minkäänlaista jokea ulos ja joihin ei laske mitään jokea. Maan uumenista vain kumpuaa niihin maanalainen vesi, virraten taas toisia teitä pois maan alaisin puolin. Ne ovat tavattoman syviä ja kirkasvetisiä, sillä vaikka saivovesi työntyykin maan mustista pimenneistä ja syvänteistä, on sillä kuitenkin ihmeellinen kuulakka kirkkaus, kun se nousee maanpäällisiin valoihin, eikä siinä ole minkäänlaista maavesien sekoitusta eikä pilausta. --- Niissä on kalaa väliin ihan puurona, mutta sitten taas, kun mennään nuottaa vetämään, ovat kaikki kalat kadonneet.”* Jne. Tässäkin saivossa pohjaan katsoessa on selvästi nähtävissä kaltioiden eli lähteiden aiheuttama värisävyjen vaihtelu. Saivoille ominaista ovat myös myös korkeat rannat, ja Muonion puolelta niistä on usein tunnettu ylikuonnollisista kalojen ja veden haltioista kerrottuja tarinoita. Etymologisen sanakirjan mukaan (Kulonen et al. 2000: 144) saivo voi merkitä myös maanalaista olentoa tai kaikua, ja Ruotsin lapissa sana merkitsee suoraan pyhää (saiw). *”Siin ov valkea vesi, saivoveeksi kuttuthan.”* Myös Valkeajoen vedestä kyläläiset ovat sanoneet, että *”siinon saivovesi, oikein kirkas.”* (Knuutila 1967). Valkeajokihan lähtee Pakasaivosta. Näin joki tavallaan yhdistää toisiinsa kaksi saivolampea.

Äkäsjoki: Mikäli kansanomaisesti ei oleteta sanan äkäs- tulevan esim. suomen sanoista äkäinen tai äkeä/äksey, sanalla saattaisi taustallaan olla saamesta tunnetut muodot äägis ja ägges (äkkis), joilla on ikivanha merkitys peurojen pyyntiaitana. Äkäsjokivarressa esiintyykin runsaasti eri ikäisiä poroaitoja, joiden tausta saattaa olla jo peuranmetsästyksen kaudella. Vastaava suomen sana hangas tunnetaan hirven ja peuran aitapyödyksen lisäksi mm. karhun vipuansana. (Itkonen et al. 1992: 137). Toinen mahdollinen saamelaissana äkäksen taustalla voisi olla áhkká, vaimoa tai eukkoa tarkoittava sana. (Sammallahti 1989).

Kivivuopionvaara sijaitsee Saivon koillispuolella. Etymologian asiantuntijat viittaavat vuopio -sanan yhteydessä pohjoissaamen vastineeseen `vuoppe´ sekä versioon `vuopaja´, jotka merkitsevät kapeaa ja pitkää joen tai järven lahdekettä. (Kulonen et al. 2000: 474 – 475). Tämän kirjoittajalla ei ole tietoa, minkä lähialueen vesistön lahdekettä juuri kyseisellä vuopiolla voitaisiin tarkoittaa. Myös **vaara** –sanallahan on saamesta tunnettu vastine várri, varre. (Esim. Sammallahti 1989: 464 – 465; Kulonen et al. 2000: 386).

Kuervaara puolestaan sijaitsee Saivosta n. 3 km koilliseen. Sanaa kuer pidetään ainakin paikallisesti saamelaisperäisenä, jonka perusmuoto on `koudér´ merkiten taimenta. Vaara on saanut nimensä Kuerlinkoista ja –joesta, jonne meritaimenet nousevat kutemaan, mikäli selviävät jyrkästä linkkojen putouksesta kohti vastavirtaa. (Korteniemi 1991 b: 7). *”Siin on ennen ollus semmosta kallaa mikon kueria, punanen kala, oiken hyvä.”* (Knuutila 1967/Sylvester Joensuu).

"Vanhasseen aikaan oli erityisempi taimen, sitä sanottiin kueriksi." (Knuutila 1967/Usko Friman, s. 1907).

Ailisaaren-, **Iso-**, **Liika-** ja **Valkeaniva** sijaitsevat Saivojärven etelä- ja itäkaakkoispuolilla Äkäsjoessa sen muinaislaajentuman alueella parin kilometrin pituisella matkalla. **Nivan** lapinkielinen vastine njávve merkitsee pientä virtapaikkaa joessa, suomeksi myös koskea, vuolletta. (Kulonen et al. 1995: 226). **Aili** myös –a –loppuisena puolestaan on ikivanha saamelainen etunimi, jolla Itkonen (1984 II: 493) sanoo olevan muinais-skandinaavinen alkuperä. Sanaa esiintyy lisäksi usein vesistönimien yhdysosissa tai muissa paikannimissä aina Inarista Tornion seudulle asti. Lieneeköhän mahdollista, että sanan taustalla voisi toisaalta olla saamen pyhää merkitsevä sana ailigâs? (Ks. Itkonen 1984 II: 522).

Suvannonvaaran**jänkkä** on n. 1.5 km Saivolta etelään. Jänkä –sanon lapinkielinen vastine jaegge tarkoittaa rämettä, puutonta ja pehmeää suota ja yleensäkin suurta suota tai pientä suolampeakin. Sana esiintyy myös venäjän murteissa merkityn sammalta ja pientä puuta kasvavaa suota. (Itkonen et al. 1992: 257).

Rautuoja, –järvi ja –vaara sijaitsevat Saivolta n. 2 km lounaaseen, etelään ja kaakkoon. Sekä suomeksi että pohjoissaameksi (rawdo) sana merkitsee nieriää eli purolohta (salvelinus alpinus, salmo salvelinus tai trutta). Etymologit viittaavat sanan yhteyteen raudan ja punaisen värin kanssa sekä näiden sanojen germaaniseen, muinais-skandinaaviseen ja balttilaiseen traditioon. (Kulonen et al. 2000: 57). Kysymys kuuluukin, ovatko nämä rautu –sanat lähemmin yhteydessä alueen kalalajeihin vai jo varhain havaittuihin rautamalmipitoisuuksiin, joista ensimmäiset viralliset merkinnät tehtiin 1640-luvulla Muonionjokivarresta, ja koelouhinnat aloitettiin 1680-luvulla täältä n. 11 km lounaaseen Juvakaisenmaalla. (Ks. Oksala 2007). Luontevinta olisi ehkä ajatella rautu –sanon liittyvän juuri punalihaiseen kalaan varhaisimman pyyntielinkeinon perusteella, kun paikannimistöä ei juurikaan voitane ajoittaa. On tietysti mahdollista, että kallio- ja maaperän ruosteisuus olisi jo varhain yhdistetty myös kalalajin väriin paikannimistössä. *"Rautujärvessä on kyllä rautuja noon niitä purolohia."* (Knuutila 1967).

Paikannimen mukaan Hannukaisen Saivo liittyy selkeästi **vanhaan metsäsaamelaiseen kulttuuriin**, vaikka paikalta tavatut kiinteät muinaisjäänökset eivät suoraan ole luonteeltaan etnisiä. Esim. tarkkaa tietoa varsinaisesta uhripaikasta kuten ehkä palvospuusta tai –kivistä ei ole säilynyt. Kuitenkin luontaisesti voitaisiin hyvänä uhripaikkana pitää seurakuntanuorten Papinniemen nimeämää kumpareta järven länsirannalla. Myös poronhoitorakennelmien leimallisuus maisemassa viestittää välillisesti ikivanhasta metsäsaamelaisesta traditiosta. Toisaalta vielä 1800-luvun raitiosaamelaiseen, mutta varsinkin sitä edeltäneeseen metsälappalaiseen kauteen viittaa August Raittimon jättämä perimätietomaininta poronlypsykaarteesta Lamumaassa, joka tosin sijaitsee peräti 4 – 7 kilometrin päässä Saivolta pohjoiseen. (Oksala 2000: 647). Vanhoja poroaitajäänteitä on rekisteröity myös vuoden 1997 inventoinnissa Saivolta n. 2.5 km itään, kohteen 30 lounaispuolelta. Saamelaistyyppisenä kotaliedenjäänteenä voidaan pitää Voitto Viinosen löytämää kohdetta Kuervaaran kaakkoispuolella sijaitsevassa Äkäsjoen niemikkeessä. Allekirjoittanut rekisteröi paikalta vuonna 2005 neliömäisen (1.5 x 1.5 m) tulisijajäänteen, jonka eteläreunalla oli iso laakakivi selvästikin paistamista varten. Alueella oli useita muitakin heikommin säilyneitä palaneiden kivien muodostamia ryppäitä merkinä muinaisesta tulenpidosta, samaten kuoppia ja painanteita sekä myöhäisempi historiallisen ajan kämpänpohja. Tarkastusraportti kohteesta kirjoitetaan puhtaaksi tämän kenttäkertomuksen yhteydessä.

Historiallisen ajan muinaisjäännöksiä edellä mainitun lisäksi Saivon ympäristöstä n. 2 km:n sektorilla on rekisteröity kuudesta kohteesta. Luonteeltaan nämä jakautuvat selkeähkösti kahteen tyyppiin: Vanhempaa traditiota edustavat neljästä paikasta merkityt **tervahaudat**, joista kaksi sijaitsee Äkäsjoen varressa ja yksi Laurinojan suulla sekä yksi Valkeajoella. Kolarissa tervanpolton tiedetään yleistyneen 1800-luvun alkupuolelta lähtien ja jatkuneen vilkkaana toiseen maailmansotaan saakka (Oksala 2004: 37; 2007), mutta osa näistä haudoista liittyy varmaankin Hannukaisen omaan kyläasutusvaiheeseen.

Kyläasutus näyttäisi syntyneen Hannukaiseen lähinnä **metsätöiden** vaikutuksesta, kun 1800-luvun lopulla savotat alkoivat siirtyä yhä pohjoisemmaksi. (Jaako 1994: 85-87). Pääosa historialliseen aikaan kytketyistä nelinurkkaisista rakennusjäänteistä lienee uitto- ja metsätyön jäljiltä. Tällaisia ovat saattaneet olla Saivolla tavattu kämpänpohja, Usko Kumpulan mainitsema kämpänpaikka Äkäsjokivarressa järven eteläpuolella sekä itäpuolella Valkeajoentien varresta merkitty havainto. Mahdollisesti suurikokoiset rakennuskehikot n. 1.5 km Saivolta itään kohteessa 29 ovat peräisin samaten uittotoiminnasta, vaikka Kotivuori (1989) korostaa paikan luonnetta tervanpolton kannalta. Kammityyppiset asumukset samassa paikassa luultavasti liittyvätkin jälkimmäiseen toimintaan. Merkittävä metsätyö- ja uittokohde on Saivolta noin kilometri pohjoiseen Kivivuopionojan suulla sijaitseva Valkeajoen kämppäkompleksi (kohde 192), josta on laskettu kahdeksan rakennuksen sijaa ja yksi multakodan jäänteet. Uittoihin liittyneitä patojäänteitä on alueelta rekisteröity kahdesta kohteesta, nimittäin n:osta 28 Saivon eteläpuolelta sekä n:osta 187 Laurinojan suulta n. 2.5 km Saivolta itään. Tämä kohde on vuoden 1997 inventoinnin jälkeen tulkittava uudelleen: tervahaudan ja ilmeisten esihistoriallisten tulisijojen sekä padon lisäksi kyseessä lienevät nimenomaan uittojäänteet. Esihistorialliseksi louhokseksi taannoin tulkitut havainnot todennäköisemmin nekin liittyvät uittoon ja niissä yleisesti toteutettuihin tukkisumien räjäytyksiin, jolloin varmasti kallioistakin on irronnut kappaleita. Laurinojalla myös tarkoituksellinen kallioiden räjäytys näyttäisi todennäköiseltä, sillä kallio tunkeutuu ojan suuhun varsin jyrkässä kulmassa. Paikalta rekisteröity tasanne lienee ollut uittoja varten tehty lanssin pohja. Lisäksi alueella on havaittu vielä rakennuksen pohja, joka oli tulkittu myllyn jäänteeksi. Metsätyöt ja uittot päättyivät Äkäsjoen ja Muonionjoilla vuoteen 1971 mennessä. (Lehtimäki – Matti 1991).

Maatalouskulttuuriin näyttäisivät viittaavan paikannimet **Pirttijärvi** ja **Pirtinkangas**, Saivosta pari kilometriä itäkaakkoon. Järven etelälounaiselta puolelta Kylmäojan varrelta on tavattu myös rakennuksen sija, joka on voinut liittyä niittykulttuuriin. Tämän kehikon nurkassa kerrotaan havaitun kivilatomus jäänteinä tulisijasta, joten pelkästä ladonpohjasta siinä ei ole kyse. Lähempää Pirttijärveä on tehty ilmoitus myös ”syvännemontusta”, jonka on kerrottu olleen vuorattu hirsiparruilla. Kyseessä voi siten olla multakodan jäännös. Todennäköisesti kaikki jokivarsijängät täälläkin on hyödynnetty karjan rehuheinän tuotannossa, johon viittaavat myös kartoilla näkyvät palstojen rajat. Jokivarsien jängät nimittäin kuuluvat yksityisille tiloille, kun taas laajat niitä ympäröivät alueet ovat valtionmaata lukuun ottamatta suurta Rautuvaarojen ympäröimää yhteismetsää Äkäsjoen eteläpuolella. (Oksala 2000: 646 – 647). Äkäsjokivarren rantaniittyjen tiedetään jo isonjaon aikana 1830-luvulta lähtien tulleen jaetuiksi Kolarin Jokijalan talollisille (Jaako 1996: 25). Kolarissahan onkin yleisesti käyty heinätoivissa etäniityillä, joilla myös yövyttiin varsin alkeellisissa niittykämpissä. (Ks. mm. Oksala 2007).

Kuka sitten oli Hannukainen? ”*Som pieni käyrä äijä.*” Hannukaisen ensimmäisenä talona on perimätiedon mukaan pidetty Palomaan suvun tai perheen omistamaa Vanhahannukaista.

Kyläläiset haluavat lukeutua Äkäsjokisuuhun, vaikka virallisesti Hannukainen on kuulunut Kurtakon hallintokylään. (Knuutila 1967/Arvi Friman, s. 1890).

Hannukaisen historiallinen kyläasutus on saanut alkunsa vasta 1910-luvulla. Ensimmäiset tilat ovat olleet nykyisin Luosun tienristeyksessä sijaitsevat Kumpula ja Kurula. Näistä ensin mainittu on perustettu vuonna 1914 ja jälkimmäinen kaksi vuotta myöhemmin. Tilat olivat ns. nuorempia kruununmetsätorppia. Tilojen sijainti sivujoen varressa on tuolle aikakaudelle ja talotyypille ominainen. Sivujokivarsien asutuksen leviämiseen vaikuttivat keskeisesti torppareiden elinkeinot, siis maa- ja metsätalous. Edellähän olemme jo huomanneet, että metsätöiden vaikutus oli erityisen merkityksellistä Äkäsjoen ollessa yksi tärkeimpiä uittojokia Kolarissa 1800-luvun lopulta lähtien. Kruununmetsätorppille oli kuitenkin asetettu myös viljelyvelvollisuus. Metsätyön ohessa pidettiin karjaa, joten niittyjen hoito oli välttämätöntä. Hannukaisen kaltaisten ”uusien” torppien niityt sijaitsivat usein kaukana ojien varsilla ja soilla, joissa heinän laatu oli heikompaa. (Jaako 1996: 19, 25, 36). Myös porotalous näyttää Hannukaisessa olleen leimallisesti hyvin tärkeä elinkeino.

Maankäytön lähihistoriaa

Tutkimuspaikalla 4.9.2006 vierailut, Hannukaisessa vuodesta 1969 asunut Usko Kumpula kertoi Saivojärven ympäristön lähihistoriasta seuraavaa:

Valkea- ja Äkäsjoen uittoja varten alueelle oli rakennettu uittokämppeä. Äkäsjoen uittokämppeä sijaitsi Saivon eteläpuolella jokirannassa. Kumpula arveli kämppeään kuuluneen saunan olevan vielä pystyssä. Valkeajoen kämpänpohjat puolestaan on inventoitu v. 1997 numerolle 192, joka näkyy kartalla 2.

Kumpulalle oli hänen kaimansa Usko Komulainen aikoinaan kertonut, että Saivon pohjoisrannalla oli ollut sodasta säilynyt hirsikämppeä, jonka pohja on määritelty edellä alueeseen 3. Komulainen oli vuonna 1946 purkanut kämpän ja vienyt hirret navettansa rakennusaineiksi alemmaksi Äkäsjokivarteen.

Saivon lähellä on myös nk. Niemelän kämppeä, ilmeisesti yksi Valkeajoentien varressa olevista rakennuksista. Niemelässä on Kumpulan mukaan pidetty paljon seurakuntien leirejä. Leiriläiset ovat retkeilleet Saivolla, ja he ovat antaneet järven luoteisosan niemekkeelle nimeksi Papinniemi.

Usko Kumpula kertoi Saivossa esiintyvän luontaisesti siikaa. Lisäksi hän tiesi veteen istutetun taimenia. Saivon maasto sekä pohjoispuolella oleva aita (ks. kartta 3) kertovat alueen olevan tärkeää porolaidunta. Aita lienee siula, joka ohjaa porotokkia Saivojärven ja Valkeajoen itäpuolella olevaan suureen erotusaitaan samalla estäen eläimiä joutumasta maantielle sekä kylä- ja loma-asutuksen keskelle.

LÄHESTYMISTAPA JA KENTTÄMENETELMÄT

Mesoliittisten rantakorkeuksien maastotarkkailu ennestään tunnetuissa löytöpaikoissa aloitettiin kesäkuussa 2006, jotta samalle syksylle saatiin määriteltyä soveltuva tutkimuskohde. Alueeksi oli valittu Kolarin seudun koillisin Ancylos-ranta, joka aikanaan muodosti pitkän ja kapean ”vuonon” nykyiseen Äkäsjokilaaksoon. Kun Saivo oli todettu kohteista antoisimmaksi, valinta kohdistui

siihen. Kenttätöviikko syyskuussa alkoi tutustumalla järven itäosaan entistä tarkemmin kesäkuun löytöjen perusteella. Tällöin määräytyi myös koekaivauksella tutkittava rakenne, TS1, jonka ylle mitattiin tutkimuskoordinaatisto. Yleiskartat tuotettiin käytännössä vasta koekaivauksen loppu- ja päätösvaiheessa.

Yleiskartoitus (Kartat 3 ja 4)

Syyskuussa tutkimus aloitettiin tutustumiskävelyllä, jolloin havaitut esihistoriallistyyppiset pintalöydöt ja –havainnot kirjattiin ja kuvailtiin manuaalisesti. Kaikkia havaintoja ei kuitenkaan tehty heti, vaan alueen mittausten edetessä ja maisemaan tutustuessa myös uusia kirjattavia piirteitä nousi esille. Yleiskarttoja tuotettiin kaksi: Perinteisellä menetelmällä piirrettiin koealan ja peruslinjan ympäristöstä kartta mittakaavaan 1:500 (kartta 4). Viimeisenä kenttätöpäivänä tuotettiin GPS-laitteen avulla ja sen sallimissa rajoissa mittakaavan 1:2500 yleiskartta (kartta 3), johon saatiin sijoitettua merkittävimmät havainto- ja löytökohdat järven pohjois- ja itäpuoliselta ranta-alueelta.

Käytössä oli satelliittipaikannin Garmin GPSmap 60CS. Topografiset ääriviivat kartoitettiin kävelen laitteen jälkilokitoiminnon ollessa päällä. Näin syntyvää karttakuviota on täydennettävä muistiinpanojen ja peruskarttatietojen avulla. Varsinaiset löytöpaikat dokumentoitiin reittipisteinä yhtenäiskoordinaatiston mukaan. Satelliittien liikkumisen seurauksena paikanmääritykset eivät aina ole täsmällisiä. Näin toteutettua digitaalista karttakuviota voidaan käyttää ainoastaan puhtaaksi piirroksen pohjana. Laitteen korkeusmittaustoiminto on käyttökelvoton. Tämän raportin käyttäjille tiedotetaan, että myös puhtaaksi piirretyissä kartoissa esiintyy mittakaavojen vääristymiä johtuen mm. käytetyn laser-tulostimen (Canon Laser Shot) automatiikasta.

Korkeuskiintopiste (Kartat 3 ja 4)

Maanmittauslaitoksen korkeuskiintopiste n:o 704415 löytyi alueen 1 itäpuoliselta harjunrinteeltä kivessä olevana, varsin kuluneena pulttina. Sen lähtökorkeus on 175.781 m mpy järjestelmässä N60, ja sijainti yhtenäiskoordinaatistossa KJ27 i=3368710, p=749332. Tämä kiintopiste on merkitty myös maastokarttaan 2714 Kihlanki (1:50 000/painettu v. 2000). Kiintopisteen kuljetus ja vaaitukset toteutettiin Kolarin kunnan teknisen osaston kojeella ja latalla sekä statiivin avulla (kuvataulu 5/kuvat 19 – 20). Piste saatiin kuljetetuksi tutkimusalueelle vain kahdella kojeen ja kolmella latan siirrolla siten, että alueen 1 kiintopisteen 1 (KP1) korkeudeksi saatiin 171.08 m mpy. Piste kiinnitettiin paikalla olleeseen kantaan naulalla, jonka punaiseksi maalattu kanta toimi korkeusmittausten tarkistuspisteenä. Piste sijaitsi näin n. 13 m tutkitusta tulisijasta 1 itään.

Koordinaatisto (Kartat 4 ja 6A; diat 15 - 16; dgk 003 – 005; kuvataulut 1 – 2/kuvat 6 – 8)

Koekaivauskoordinaatisto vedettiin bussolin, linja- ja puupaalujen, mittojen, suorakulmisen piirustuskehikon sekä nauhojen ja narujen avulla. Koeruutua varten vedetty etelä-/pohjoissuuntainen peruslinja aloitettiin peruspisteestä 500/500 (x=500, y=500), joka sijoitettiin kahdeksan metrin etäisyyteen (SSW) tutkittavaksi valitusta tulisijasta 1. Peruslinja vedettiin ja paalutettiin suoraan kohden kompassipohjoista (0° 5.9.2006). Länsi-/itäsuuntaista linjaa vedettiin tulisijan 1 yltä siten, että koealan avulla saatiin tulisijan keskeltä 25 cm leveä poikkileikkaus. Näin avattavan koeruudun lounaiskulmaksi määräytyi koordinaattipiste 508.25/501.5, ja itä-/länsisuuntaiseksi pituudeksi kehkeytyi 1 m mittayksiköiden ollessa metrejä ja senttimetrejä. Peruspisteen 500/500 GPS:llä mitattu yhtenäiskoordinaatti on i=3368671, p=7497301, ja TS1:n keskiosan koordinaatti on i=3368664, p=7497303.

Koeruudun sijoittelussa pyrittiin näin maksimoimaan tulisijasta tavoiteltava tieto erityisesti ajoittavan radiohiilinäytteen löytymisen toivossa, joka toteutui.

Koekaivauksen jälkeen punapäisiksi maalatut valkeat muoviputken pätkät upotettiin maahan peruspisteen 500/500 sekä koeojan lounaispisteen 508.25/501.5 kohtiin.

Kaivuutekniikka

Kun koeala (dia 16; dgk 005; kuvataulu 2/kuva 8) oli narujen ja naulojen avulla rajattu laajuuteen 1 m x 0.25 m (W – E) ja kun pintavaaitukset sekä kirjallinen kuvaus oli suoritettu, toteutettiin vielä TS1:n täsmäkoordinaatistossa pintatarkastelu ja –poimintaa. Sen avulla tulisijan 1 päältä ja sivuilta saatiinkin talteen kolme esineellistä kivilajikatkelmaa (löydöt 6 – 8; ks. löytöluettelo). Sitten koealalta poistettiin pintakasvusto ohuesti lapion avulla. Irrotettu aines siirrettiin tutkittavaksi rakennusmuovin päälle. Samaan paikkaan kasattiin muutkin kaivauskerrokset (kuvataulu 4/kuva 17).

Koeala kaivettiin stratigrafisen tasokaivausperiaatteen mukaan siten, että kunkin dokumentoidun tason alta paljastettiin edellisestä poikkeava pinta havaitun muutoksen mukaan. Näin koeala kaivettiin kaikkiaan viitenä kerroksena aina tasoon 5, jonka pohja tarkistettiin vielä kahdella lapionpistolla ruutujen 508.25/501.5 ja 508.25/502 kohdissa. Kaivuukerrosten paksuudet vaihtelivat 1 – 9 cm:iin tasoon 5 saakka, kunnes kerroksen 6 lapionpisto muodosti parinkymmenen senttimetrin syvyisen pikkukuopan. Koeruudun kokonaissyvyys pinnan ja tason 5 välillä vaihteli 15 – 21 cm:iin. Lopuksi koeala peitettiin siitä irrotetulla maa-aineksella. (Kuvataulu 5/kuva 21).

Löydöt tallennettiin kaivamisen yhteydessä kerroksen ja kummankin ruudun (á 0.5 x 0.25 cm) tarkkuudella pusseihin. Koekaivannosta tallennettiin myös kolme orgaanista hiiliajoitusnäytettä, jotka kaivettiin pelkan, lusikan ja pinsettien avulla folioon. Tämä käärittiin ja asetettiin pakkaus-minigrip –pussiin, jonka päälle kirjoitettiin näytteen paikkakoordinaatit.

Dokumentaatio

Kenttähavainnot dokumentoitiin päiväkirjoina ja lomakkeina koskien yleisiä työtapauksia ja tavoitteiden toteutumista, kiintopisteen kuljetusta, maisemallista ja stratigrafista kuvailua, valokuvausta ja näytteenottoa. Kartoitusten yksityiskohtia on selvitetty edellä sekä tuonnempana.

Kenttätutkimus aloitettiin järven kaakkois-, itä- ja pohjoisrantojen tarkkailulla ja pintapoiminnalla. Löytöpaikoille annettiin tunnustekoodit kirjain- ja numeroyhdistelminä, ja esineelliset löydöt pussitettiin välttämättömin sijaintimerkinnöin. Kirjallisen maisemakuvauksen yhteydessä tapahtui lopullinen päätöksenteko koekaivettavasta alueesta ja rakenteesta.

Dokumentaatio jatkui tutkittavan maiseman yleisvalokuvauksella, joka toteutettiin diafilmille Nikon F-801s –kameralla sekä digitaalisesti HPPHotosmart M525 –kameralla. Kuvauksessa edettiin maisemasta alueisiin, rakenteisiin, tutkimusalueen paalutukseen, työkuviin sekä koealan stratigrafiseen dokumentaatioon. (Kuvaluettelot I ja II; kuvataulut 1 – 5/kuva 5).

Kun GPS-kartta oli mittakaavaltaan laaja-alaisempi (ks. edellä), niin yleiskarttaan 1:500 piirrettiin koekaivauksen kannalta olennaiset tunnistet, kuten peruspiste, koealan lounainen tunnistepiste sekä korkeuskiintopisteet muiden topografisten piirteiden rinnalla. (Kartta 4).

Pintavaaituskartta 1:100 tuotettiin vaaitsemalla 18 m pitkä rinneprofiili rantaviivan ja tulisijan 2/kiintopisteen 1 väliseltä matkalta länsi-/itäsuunnassa. Rinneprofiilin alin mittauspiste sijaitsi 168.84 metrin korkeudella mpy, ja ylin piste 170.98 metrin korkeudella mpy, joten vesirajasta ranta nousi ko. matkalla n. 2.14 m. Tutkittu tulisija 1 (TS1) sijaitsi keskimäärin 170.40 metrin korkeudessa mpy rantaviivasta n. 7 m itään. (Kartta 5; kuvataulu 2/kuva 9).

Koeruudun 508.25 - 508.5/501.5 – 502 loput mittaukset toteutettiin mittakaavassa 1:10 (kartat 6 – 8). TS1:n pintavaaitus toteutettiin 1 x 1 metrin alalla 25 cm:n välein, jolloin piirrettiin myös tulisijan pinnan ääriviivat. Tämän jälkeen kaikki koekaivaustasot dokumentoitiin mainitussa mittakaavassa, samoin koealan eteläseinämästä piirretty profiilikuvio suunnassa E – W (kartta 8/profiilikartta A). Koealan löydöt tallennettiin kaivauskerroksittain ja ruututunnuksin.

HAVAINNOT JA TULKINNAT

Tulisija 1 (TS1): koeala 508.25/501.5 – 502.5 (Kartta 6 A; diat 4 – 5; dgk 005; kuvataulu 1/kuva 8)
Tutkittavan **tulisijan 1** koskematon pinta määriteltiin koekaivauksen **tasoksi 0**. Tulisija hahmottui pitkänomaisena S – N –suuntaisena kaarena ja kohoumana, jonka laajuus ja korkeus erityisesti kivien kohdalla oli n. 110 x 35 – 62 x 3 cm. Kooltaan 2 – 7 –senttisiä kiviä näkyi kohouman eteläosassa epäsäännöllisenä, kaksiosaisena ja toisistaan n. 25 cm:n etäisyydessä olevana muodostelmana kaikkiaan seitsemän. Pintakasvillisuus koostui sammalesta ja kuolleista männynneulasista maapohjan ollessa hienoa hiekkaa. Pintakasvillisuuden ohuus johtui paikan alttiudesta polkemiselle ja leirytykselle kohteen sijaitessa kuivalla mäntykangastasanteella ja aivan rakenteen vieressä olevan kulku-uran laidalla vain 6 – 7 metrin etäisyydessä järven rantaviivasta. Kohteen lähdekriittistä rasiutusta lisää resentti tulisija vain metrin etäisyydessä rannan puolella sekä autojen paikoitusalueen sijainti tutkimuskohteesta n. 45 m S liittyen Äkäslompoloon johtavaan maantiehen.

Tulisija 1 oli valittu tutkittavaksi kuitenkin sen suhteellisen häiriytymättömän ulkonäön vuoksi ja erityisesti siksi, että se sijaitsi lähinnä kesäkuussa 2006 havaittujen kvartsi-iskosten esiintymää. Tutkitun tulisijan itäpuolella sijaitseva tulisija 2 esihistoriallisuonteisesta ulkonäöstään huolimatta jätettiin koekaivamatta johtuen sen pinnalla havaitusta resentistä roska-aineksesta.

Koeala 508.25/501.5 – 502.5 päätettiin toteuttaa pitkänomaisena poikittaisleikkauksena tulisijan 1 keskitse siten, että rakenteen ytimeistä ja reunoilta saatiin hyvä käsitys tulisijan käytöstä.

Kaivausjärjestys eteni siten, että tasosta 0 kaivettiin alaspäin **kerros 1** tasolle 1. Sammaleeseen kiinnittyneenä tavattiin runsaasti hiiltä sekä resenttiä ainesta, kuten tehdastekoisia rautanauvoja ja yksi fajanssiastian katkelma. Kerroksen 1 paksuus muodostui 0.5 – 1 cm:n vahvuisiksi. Tilanne viittasi siihen, että ainakin tulisijan pintakerros olisikin syntynyt vasta modernina aikana, todennäköisesti viime sotien jälkeen. Kohteeseen jo suunnatun työpanoksen vuoksi kaivamista kuitenkin päätettiin jatkaa, jotta koealalta tavoitettaisiin esihistoriallisiäkin kerrostumia. Taso 1 paljastettiin poistamalla kerrostumasta irronnut maa-aines.

Kerroksesta 1 tallennettiin löytönä ainoastaan yksi liesi- tai keittokiven katkelma vaaleanharmaata hiekkakiveä (n:o 10; ks. löytöluettelo) siksi, että kiven pinta hioutuneisuutensa vuoksi viittasi pitkäaikaiseen käyttöön ja pinnan tasoitukseen. Näitä pidettiin ominaisina esihistorialliselle kiven

käytölle, aineksille ja rakenteille. Kentällä tallennetusta kiviaineksesta tosin lopulta poistettiin kolme katkelmaa. Myös resentti aines poistettiin. (Ks. poistoluettelo, liite ii).

Tasossa 1 (Kartta 6 B; diat 19 – 20; dgk 009; kuvataulu 2/kuva 10) tulisijan paikka muodostui maapohjan värierona selkeän ennakoidusti avatun koealan keskelle. Ytimen muodosti koeruudun keskiosan eteläpuoliskossa sijainnut, pohjoisreunaltaan kaareva hiilensekaisen nokimaan esiintymä, jota sivuilla ja pohjoisessa ympäröi tummanruskea orgaanispitoinen likamaa. Idässä tätä jälleen reunusti hiilensekainen nokimaa, joka kohti itäreunaa muuttui taas tummanruskeaksi orgaanispitoiseksi likamaaksi. Tulisijan maa-ainesesiintymien raja-alueella oli pieni selkeärajainen pyöreähkö punaiseksi palaneen hienon hiekan alue. Palaneita, harmaanpunertavia silttilaikkuja oli lisää ydinesiintymän eli hiilensekaisen nokimaan itäpuolella. Pääosa mineraalimaasta oli kuitenkin hienoa hiekkaa. Koealan läntistä ruutua 508.25/501.5 vallitsi vaaleampi harmaankirjava, orgaanispitoinen tumma likamaa. Koeruudun luoteisnurkassa oli pyöreähkö esiintymä noensekaista tummanharmaata likamaata, jota ympäröi ohut vaaleampi likamaa. Varsinainen huuhtoutumiskerros puuttui tasosta 1.

Kerros 2 osoitti, että tulisijan 1 pintaosan palojäte oli selvästi resenttiä. Kerroksessa todettiin vielä neljä rautanaulaa, jotka on poistettu (ks. poistoluettelo). Kerroksesta tallennettiin kuitenkin löytöinä neljä kivilajikatkelmaa niiden esihistoriallisuuden tarkempaa arviointia varten. (Löytöluettelo n:ot 11-14). Luetteloitaessa katkelmissa olikin selkeitä merkkejä tunnetuista esihistoriallisista tekniikoista, jonka vuoksi katkelmista kolme määriteltiin iskoksina ja yksi pikkutaluttana. (Löydöistä lisää s. 20 - 21).

Tasossa 2 (Kartta 7/Taso 2; dia 21; dgk 010; kuvataulu 3/kuva 11) edellä todettu säännöllisenmuotoinen hiilensekainen nokimaa koealan keskellä oli poistettu kokonaan. Sen sijaan ruudun vallitseva aines oli edellistä ympäröinyt tummanruskea orgaanispitoinen likamaa, johon oli sekoittunut hiiltä etenkin koealan keskiosan pohjoispuolella. Ruudun keskiön eteläreunalta oli paljastunut muutamia liesikiviä, jotka järjestyivät jonkinlaisen kehäkiveyksen jäämiksi. Tällöin nousi esiin arvelu kahdesta erillisestä tulisijasta pintarykelmien osalta – koeala olisi näin kulkenut eteläisen ja pohjoisen tulisijan väliin jäävän suhteellisen kivettömän alueen poikki. Näin koekaivannon eteläreuna olisi sivunnut eteläisemmän tulisijan pohjoisreunaa. Kivien länsipuolella jo edellisessä tasossa todettu punaiseksi palaneen hienon hiekan alue oli laajentunut, ja sitäkin rajasi pohjoisreunalla kolmen pienehkön kiven muodostama ryväs. Ilmeisiä jäämiä huuhtoutumiskerroksesta edustivat koealan länsipuolen noensekainen tummanharmaa likamaa sekä huuhtoutuneelta vaikuttanut harmaa hiekka ja vaaleanharmaa, mutta likaantunut hieno hiekka, jotka esiintyivät mainitussa järjestyksessä koeruudun 508.25/501.5 länsipuoliskossa. Aivan lounaisnurkassa oli paljastunut pyöreähkö esiintymä noensekaista, mutta vaalean oranssiksi rikastunutta hiekkaa. Huuhtoutunutta ainesta näkyi kapealti myös aivan koeruudun 508.25/502 itäreunalla rajaamassa tulisijan varsinaista vaikutusalueetta. Täällä oli myös punaharmaita silttimäisiä palolaikkuja, ja aivan koealan koillisreunalta paljastui kapea hiilensekaisen nokimaan alue, joka saattaa viitata erilliseen tulenpitoon ko. paikalla.

Kerroksesta 3 ei enää tullut löytöjä. Kaivauskerroksen paksuus vaihteli 1 – 6 cm:iin.

Tasossa 3 (Kartta 7/Taso 3; dia 22; dgk 011; kuvataulu 3/kuva 12) tulisijan pohjaosa erottui koealan keskellä n. 40 cm:n leveydeltä koostuen noensekaisen tummanharmaan ja rusehtavankirjavan, orgaanispitoisen, runsaasti hiusjuuristoa sisältävän ja hiilensekaisen noki- ja likamaan sekoittumasta. Esiintymän keskellä oli pyöreä laikku rikastunutta vaaleanoranssia

hiekkaa, ja länsireunalla oli huuhtoutunutta harmaata hiekkaa. Edelleen sen länsipuolella oli vaaleanruskean likamaan muodostama ”valuma”, ja aivan koeruudun 508.25/501.5 länsireunalla oli vaaleanoranssi rikastunut hiekka, joka rajasi myös tulisijan pohjan itäpuolta koeruudun 508.25/502 itäosassa. Mahdolliseen muuhun ihmistoimintaan viittasi kapea esiintymä hiilensekaista nokimaata ja pieni, mutta selvärajainen esiintymä rasvaista tummanpunaista hiekkaa aivan koealan koilliseen profiiliin pitäytyen, kuin myös pyöreähkö alue punaiseksi palanutta hiekkaa koeruudun koillisnurkalla. Nuo kaikki saattavat kertoa erillisestä toiminta- tai palopesäkkeestä. Diassa 22 ja kuvassa 011 on lisäksi näkyvässä koealan itäosan rikastuneen alueen keskiössä myös pyöreä hiiltyneen hiekan nauhamaisesti ympäröimä kuvio.

Kerros 4 jäi yhä löydöttömäksi. Kaivauskerroksen paksuus vaihteli 0 – 12 cm:iin. Kaivamisen helpouden vuoksi kerros oli syvimmillään koealan itäpäässä.

Tasossa 4 (Kartta 7/Taso 4; dia 23; dgk 012; kuvataulu 3/kuva 13) vaaleankellertävä pohjahiekka vallitsi jo koealan itäpäässä, jonka pohjoisreunaan oli vielä sekoittunut vaaleanoranssia rikastunutta hiekkaa. Tämä maa-aines oli vallitsevana myös koealan länsipäässä, jossa kuitenkin tulisijan alta paljastunutta rikastunutta kerrostumaa reunusti kaareva vaaleampi alue. Kaarevuus suuntautui pohjoisprofiiliin siten, että se viittaisi todellakin toisen pyöreälinjaisen tulisijan jäänteeseen. Tämä olisi ollut erillinen suhteessa eteläisen profiilin keskeltä paljastettuihin tulisija-aineksiin. Siinäkin oli havaittavissa, että hiililymät jäivät selvästi kiveyksen alle. Koealan keskellä tulisijan alla oli niin ikään yhä hiilensekaisen nokimaan muodostama esiintymä, kun samaa ainesta oli pienellä alueella myös pohjoisprofiiliin rajautuen koeruudun 508.25/501.5 keskiosassa. Tulisijan pohjan pohjoispuolelta profiilin tuntumasta oli paljastunut orgaanista ruskeaa palamatonta puujätettä n. 34 x 10 cm:n laajuudelta (W – E).

Kerrosta 5 kaivettaessa ilmeni, että edellisessä kerroksessa sijainnut puujätekeskittymä liittyi sen alta paljastuneeseen puujuurakkoon. Tästä kelojuurakosta otettiin ajoitusnäyte n:o 3. (Ks. liite i).

Tasoa 5 (Kartta 8/Taso 5; dia 24; dgk 017; kuvataulu 3/kuva 14) hallitsi jo pääosin tasaisen vaalea pohjahiekka, johon itäisen koealan 508.25/502 pohjoisprofiilia vasten juurakon itäpuolelle oli vielä hieman sekoittunut rikastunutta hiekkaa. Kelojuurakko tuli esiin pohjoisprofiilista n. 15 x 35 cm:n laajuisena koealan keskelle, joskin painottuen itäisen ruudun 508.25/502 puolelle, sen luoteisnurkkaukseen. Juurakkohan saattaa olla nuorempikin kuin tulisijat. Tällöin puu on voinut kasvaa tulisijan keskelle ja jakaa sen kahtia hajauttaen myös kiviä molemmin puolin. Puun kasvuaikana sen kummallekin puolelle on ajoittain voitu koota kiviä tulenpidon pohjiksi. Kelotuttuaan puuta lienee sitten käytetty polttoaineena omalla paikallaankin, mihin viittaavat juurakon päälle kerrostuneet hiiltyneet ainekset.

Eteläinen profiiliseinä (Kartta 8/Profiilikartta A; dgk 018 – 019; kuvataulu 4/kuva 15) linjalla 508.25/501.5 – 502.5 (E – W) dokumentoitiin kokonaisvaltaisesti kirjallisesti, kartoittamalla sekä digikuvaamalla, sillä pääosa tulisijarakenteesta sijoittui koealan tälle puoliskolle. Sen katsottiin näin olevan profiileista informatiivisimman.

Pintaturvehumus eli kerros 0 näytti miltei puuttuvan koealan itäiseltä puoliskolta sekä keskeltä tulisijan päältä. Ohuelti 1 – 2 cm sitä kuitenkin esiintyi tulisijan 1 länsipuolella. Tulisijan kohdalla pari kiveä oli päällimmäisenä pinnassa kohoten ympäristöstään 2 – 7 cm. Kivien väleissä heti maanpinnan alla oli hiilensekaista nokimaata, jota lännessä rajasi pienialainen esiintymä punaiseksi palanutta hienoa hiekkaa n. 2 cm:n paksuudelta. Idässä tulisijan keskiötä rajasi

tummanruskea, harmaankirjava orgaanisperäinen likamaa, joka kaartui kivien alle 5 – 8 cm:n paksuudelta, mutta ulottui kohti itää vielä n. 15 cm pitkänä ja 1 – 3 cm paksuna kerroksena. Sen pinnalla oli heti 1 – 3 cm paksu kerros hiilen- ja noensekaista likamaata suoraan pintamaan alla. Edellä mainitun likamaan alla seinämän itäosassa oli ohut punaiseksi palaneen hienon hiekan esiintymä, jota lännessä rajasi reunakiveltä vaikuttanut kappale. Vielä tämän esiintymän itäpuolella oli 2 – 3 cm paksu kerros vaaleanharmaata hienosta hiekasta koostunutta likamaata. Samaa ainesta todettiin tulisijan länsipuolella – kyseessä saattaa olla alkuperäinen huuhtoutumiskerros, joka on ehkä tahrautunut myöhemmän aineksen polttamisen yhteydessä. Todennäköisesti tämän kerrostuman hyvin voimakkaasta nokeentumisesta alun perin on peräisin tulisijan länsipuolella em. kerroksen sisällä linssimäisenä esiintynyt ohut tummanharmaa likamaakerros. Samanlainen, mutta hieman paksumpana (2 – 4 cm) oli samalla tasolla tulisijakerrostuman itäisellä profiilipuoliskolla. Edelleen selvästi tulisijan pintaosan kivien alapuolella sijainneen paksun tummanruskean orgaanispitoisen kerroksen alla oli uusi hiilensekainen nokimaakerros, paksuudeltaan 2 – 4 cm ja kokonaisleveydeltään n. 28 cm, joka pohjaosastaan kaartui loivasti alaspäin rajautuen edelleen sen alapuoliseen vaaleahkoon rikastumiskerrokseen. Näyttäisi siltä, että tämä alaspäin kaareva kuoppamainen muoto olisi alkuperäinen ja tietoisesti kaivamalla tuotettu, sillä itä- ja länsireunoiltaan muoto leikkaa ylempiä harmaita noki- ja likamaakerroksia, ehkä alkuperäisiä huuhtoutumiskerroksia. Hiili- ja nokikerrostuman syvimmästä kohdasta otettiin radiohiilinäyte n:o 1 (ks. liite i).

Näin tulisijan käytöllä saattaisi todellakin olla useita vaiheita, joista ensimmäinen olisi ollut loiva kuoppa, sen päälle olisi kerrostunut myöhemmin orgaanista ainesta, ja tuorein vaihe olisi muodostanut loivan kohouman kivien ja uuden polttoainelastin kasaamisen seurauksena. Näin vaikuttaisi siltä, että kuoppalieden käytönaikainen pintamaa olisi ollut nykyistä 2 – 6.5 cm alempana, ja ensimmäisen tulisijan pohjaosa olisi ollut nykyistä pintamaata n. 13 cm alempana. Rikastumiskerroksen paksuus vaihteli 2 – 10 cm:iin sen oltua paksuimmillaan profiilin länsiosassa, jossa se edelleen leikkasi koskemattonta pohjahiekkaa ehkä muinaisena tulvakerroksena. Näin tasoina kaivetun koealan syvyys/paksuus vaihteli 14 – 20 cm:iin.

Pohjoisesta profiiliseinästä (dkg 021; kuvataulu 4/kuva 16) pisti kookas kannonjääne koeajan keskelle, tutkitun tulisijan vieressä sen pohjoispuolella. Kanto paljastui vasta tasossa 5, joten sen päälle oli kerrostunut irtainta maa-ainesta n. 7 cm. Pohjoisprofiilista oli selkeästi tehtävissä päätelmä, että suuren puun kelokantoa on aikojen kuluessa poltettu paikan päällä, sillä sen yläpuolinen aines oli voimakkaasti hiiltynyt. Hiililymän leveys kannon päällä oli n. 40 cm, ja esiintymä oli suhteellisen selvärajainen. On mahdollista, että puu itse olisi nuorempi kuin sitä ympäröivä tulisija-aines, ts. puu olisi halkaissut paikan varhaisimman lieden, jonka jälkeen irronneita kiviä olisi hyödynnetty uusien tulisijojen rakennusaineiksi puun etelä- ja pohjoispuolilla. Puun kelotuttua ehkä vasta satoja vuosia myöhemmin sitä oltaisiin käytetty polttoaineena kasvupaikallaan. Toinen mahdollisuus on, että kummankin puolen kantojäännettä esiintyneet kivet olisivat todellakin peräisin vasta puun kuoleman jälkeiseltä ajalta, ja että ne sittenkin edustaisivat kahta erillistä tulisijajäännettä, toinen kannon pohjois- ja toinen eteläpuolella.

Joka tapauksessa on selvää, että TS1:n kohdalla on miltei ko. tasanteen paras tulistelupaikka. Siksi juuri tässä näyttäisi usein pidetyn tulta kautta aikain. (Kuvataulut 4 – 5/kuvat 17 ja 20).

Koordinaatiston löydöt (ks. löytöluettelo)

Löytödokumentaatio aloitettiin *pintapoiminnalla*. Tulisijan 1 ympärille luotu koordinaatisto tuotti kolme tallennettua kivikaudentyypistä löytöä. Yksikään näistä ei kuitenkaan tullut avatun koealan pinnalta, vaan sen ympäriltä. Länsipuolisesta ruudusta 508/501 tallennettiin pikkutaltaksi tulkittu tummanharmaa kvartsiittikatkelma (n:o 6). Katkelman tekniikka ja materiaali viittaavat nopeasti tilapäiskäyttöä varten tuotettuun työkaluun: sileäksi hioutunut iskutason jäännös voi edustaa esim. keittokiven uusiokäyttöä raaka-aineena. Terä on tuotettu portaittain iskemällä sekä retusoimalla. Alapinnan sileä fasetti näyttää syntyneen käytön tuloksena. Seuraava löytö, n:o 7, tallennettiin koealan itäpuolisesta ruudusta 508/502.5. Katkelma määriteltiin liuskeiseksi pikkutaltan teräksi. Sen tyvessä olevat olakkeet viittaavat varttamiseen. Tekniikkana on käytetty peräpohjalaiselle esineistölle tyypillistä pilstontaa iskutasolta käsin. Teränlasku on säännöllisen kaarevansuippo ja muodostuu kiven kuoriosasta. Terän reunalla on retusointijäämiä. Koillispuoleisesta ruudusta 509/502.5 puolestaan tallennettiin pieni valkea tulen haurastama kvartsiitti-iskos, jonka ulkonäkö viittaisi bipolaariseen tuotantoon.

Itse koealan 508.25/501.5 – 502 kaivauskerrostumista tallennettiin kaikkiaan viisi löytöä (n:ot 10 – 14). **Kerroksesta 1** luetteloitiin artefaktina yksi katkelma, keittokiven jäänteeksi tulkittu hiekkakiven kappale (n:o 10). **Kerroksesta 2** tallennettiin neljä esineellisen kaltaista kivikatkelmaa. Kahden kivilaji on arvioitu kvartsiittihiekkakiveksi. N:o 11 on tasoiskos, jonka reunaa ja teräosaa on retusoitu. Reunan ja terän yhtymäkohta on hioutunut sileäksi ilmeisen käytön seurauksena. N:on 12 iskutasojäännös on puolipyöreä, kapeneva terä on käytön kiillottama ja tummentama. Tyven ja terän vastakkaispuolten lovet muodostavat olakkeet ehkä varren sitomiseen. N:o 13 todettiin epätavallisesta aineksestä, kiilteisestä hiekkakivistä valmistetuksi pikkutaltan jäänteeksi, joka levenee terälle. Tasalappen keskellä on poikittainen sideurre, terän reuna muodostuu kaarevaksi kulutuspinnaaksi ja kyljellä on retususeja. Ylälappen teränlasku on jyrkähkö. Katkelma on kuumuuden haurastama. N:o 14 on esineellisesti muotoiltu liuskeiskos, tummaa vihreäkiveä. Reunalla on kaareva fasetti, ja vastakkaiset nurkat on lovettu ehkä varren sidoksia varten. Fasettireunaa on voitu käyttää teränä. Katkelmat viittaavat leiriytymisen tilapäisyyteen, kun ympäristön kiviraaka-aineita olisi suoraan hyödynnetty tulisijan äärellä toteutetuissa askareissa.

Aineistosta poistettiin resentti materiaali, ts. rautanulat ja fajanssikatkelma ym. niiden viitatessa TS1:n paikan ilmeiseen kerrostuneeseen käyttöaikaan ja –ikään (ks. poistoluettelo, liite ii), kun tallennusstrategiana oli esihistoriallisten kerrostumien kannalta merkittävimpien havaintojen toteaminen, kartoittaminen ja säilyttäminen.

Näytteet koealalta (Ks. liite i)

Laadukkaimpana on pidettävä eteläisestä profiilista otettua *radiohiilinäytettä* n:o 1, sillä suurimmalla todennäköisyydellä se ajoittaa tulisijan 1 alimman eli vanhimman kerrostuman ja siihen liittyneen ihmistoiminnan. Kaksi muuta ajoitusnäytettä ovat vasta kerroksessa 5 paljastuneesta kelosta, joka saattaa olla nuorempikin kuin tulisijan alin, selkeästi ihmisen tuottama kerrostuma. Toinen kelonäyte (n:o 2) on hiiltynyttä ainesta, joka vaikuttaa myöhäisemmän tulenpidon seuraukselta. Kolmas ajoitusnäyte on palamaton kappale kelokannon juurta, jota voitaneen hyödyntää dendrokronologisen tutkimuksen lisäksi puulajin määrittämisessä. Muita näytteitä, kuten fosfaatteja tai makrofossiileja, rajattu tutkimusaika ei sallinut kerätä.

GPS-kartoitetut havaintoyksiköt (Kartta 3)

GPS-kartoitetulla alueella havaittiin kaikkiaan 20 löytöpaikkaa, jotka jakautuivat kolmeen keskittymään, alueisiin 1 – 3 sekä yhteen erilliseen painanteeseen (n:o 4). Alueella 1 oli kaikkiaan kuusi löytöpaikkaa, alueella 2 viisi ja alueella 3 kahdeksan. Saivolla havaittujen muinaisjäännöstyyppien nyttemmin tunnettu jakautuma on seuraava:

-tulisijajäänteitä	6 kpl
-irtolöytöpaikkoja	3 kpl
-”teltanpohjia”	4 kpl
-(asumus-?)painanteita	5 kpl
-kämpänpohjia	1 kpl
-kamminpohjia	1 kpl
-kuopanteita/kuoppia	2 kpl
-pyyntikuoppia	1 kpl

Alla on taulukoitu löytökohteiden maisematopografiset ominaisuudet sekä GPS-koordinaatit:

Alue 1 Saivon kaakkoisrannan hiekkapohjainen tasanne:

Tunnus	i	p	Luonne
LP1	3368676	7497301	Viisi kvartsi-iskosta (ks. löytöluettelo n:ot 1 -3) pintapoisuuteen n. 10 m ² :n alalta.
TS1	3368664	7497303	Koekaivettu kohde, ks. tarkempi selostus edellä. Sijaitsee rannassa LP1:stä n. 20 m NW. Retkeilyn miltei paljaaksi kuluttama maapohja.
TS2	3368673	7497305	TS1:stä n. 9 m E. Pyöreähkö, halkaisija n. 0.5 m, näkyvissä viisi tiheähkösti ladottua palanutta kiveä, joiden koot ovat 2 – 12 cm, kohoa maanpinnasta n. 2 cm.
TS6	3368661	7497325	Muutamasta palaneesta kivistä ladottu tihentymä, jonka vierestä pintapoisuuteen löytö n:o 9, kvartsiitti-iskos. TS1:sta n. 20 m N rannalla polun varressa.
TP1	3368690	7497310	TS2:sta n. 25 m NE. pyöreä tai puolipyöreä varvikon ympäröimä jäkäläkasvusto männikössä, ”teltanpohja” (?), keskellä puunjääne tai kiviä. Ks. dgk 024 sekä kuvataulu, s. .
TP2	3368685	7497297	TS2:n itäpuolella, n. 10 m TP1:stä SSW. Pienempi kuin TP1.

Alueelta 1 n. 90 m pohjoiseen on

Alue 2, kaakko – luode –suuntaisen harjanteen lounaisrinne ja sen tasanteet:

Tunnus	i	p	Luonne
TP3	3368698	7497350	Erottuu varvikon keskellä pyöreähkönä jäkäläalueena, sijaitsee harjanteen eteläosassa, läntisessä rinteessä.
TP4	3368693	7497343	Erottuu tasaisena painumana polun (S – N) vieressä.

PAIN1	3368670	7497385	Ulkomitat 12 x 8 x 0.05 m (E – W), valli epämääräinen, leveys 2 m, korkeus n. 5 cm. Korkean mäntykangaskumpareen eteläreunalla.
PAIN2	3368656	7497392	Ulkomitat n. 9 x 7 x 0.15 m (SE – NW), heikko valli n. 1.5 x 0.03 m. Korkean hiekkapohjaisen kangastörmän eteläreunaa, edellisestä n. 16 m WNW.
PAIN3	3368661	7497409	Edellisestä n. 10 m N, tasanteen notkelmassa.

TP-tyyppin esiintymät havaittiin vasta vähää ennen kenttätöiden päättymistä, siksi niitä ei ehditty dokumentoida perusteellisesti. (Kuvataulu 5/kuva 22). Kyseessä saattavat olla mm. siirrettävien kotarakennelmien pohjat tai puihin laidunnettaviksi sidottujen porojen syöntialueet. Kolmas vaihtoehto voi olla myöhäiset retkeilijöiden teltanpohjat. Vastaavia kasvillisuuspoikkeamia on tavattu mm. Muonion Kihlangin Naapanginkoskella, jossa kyseessä oli selvä kodanpohja, keskellä tulisijanjäanne. Nivunkijärven Kenttäjärvellä on Saivon havaintoja vastaava usean esiintymän ryvä. Puolikaaren/-pyöreänmuotoiset kuviot saattavat olla peräisin myös laavutyyppisestä rakenteesta.

Alue 3, kenttämainen asuinpaikkatasanne Saivon pohjoispuolella: ympäristöstään n. 1.5 m kohoava, halkaisijaltaan n. 40 m oleva pyöreähkö, miltei puuton, aluskasvillisuudeltaan heinää ja sammalta kasvava tasanne, ympärillä on harvaa männikköä taimista n. 0.5 m paksuihin runkoihin:

Tunnus	i	p	Luonne
TS3	3368541	7497453	Pyöreähkö, halkaisija n. 0.5 m, korkeus n. 5 cm, n. seitsemän kiven (2 – 6 cm) muodostama rykelmä.
TS4	3368543	7497461	TS4 sijaitsee TS3:sta n. 5 m NNW ja on muodoltaan soikea (1 x 0.5 x 0.05 m WNW – ESE), päissä näkyvissä yht. seitsemän kiveä (2 – 7 cm).
TS5	3368543	7497461	Sijaitsee edellisestä n. 0.7 m W, muodostuu pyöreästä kumpareesta, jonka halkaisija on 1 m, korkeus 0.1 m, pintaan on näkyvissä neljä kiveä (2 – 6 cm).
KPA1	3368543	7497453	Sijaitsee TS3:sta n. 0.5 m S, kooltaan n. 1.5 x 3.5 x 0.05 m (ENE – WSW) (lev. x pit. x syv.), pohjan laajuus 1.5 x 0.5 m, valli selvin eteläpuolella lev. x kork: n. 1 x 0.07m.
KAMMINP	3368539	7497451	TS3:sta n. 2 m W. Muoto suorakaide (3.5 x 4.5 m, S – N), valli 1 – 1.5 x 0.02 . 0.5 m (lev. x kork.). SW –nurkassa on umpeenkasvanut, kumparemainen tulisijajäännös SE –nurkassa oviaukon jäännös, lev. n. 1.5 m. Lattian S-osassa on kuoppa (2 x 1 m E – W), myös N –osassa on matala painuma, jonka keskiosa on koholla.
KPA2	Ks. KPA1	Ks. KPA1	KPA1:sta 1 m S. KPA2:n koko on 2.5 x 2 x 0.03 m (W – E).

OJA			Kamminpohjasta n. 1 m S. Muoto on rengasmainen, halkaisija 1.5 m, syvyys 0.05 m, keskeltä umpeenkasvanut, keskellä pyöreä kiveys, halk. n. 0.5 m, kork. n. 0.1 m.
KAMPANP	3368521	7497471	Tämä rakennuksenpohja sijaitsee kamminpohjasta n. 17 m WNW. Muoto on suorakaide, 8 x 7 m (S – N), valli 1.5 x 0.5 – 0.05 m, lattiaa on kaivettu hieman alaspäin, länsipäädyssä on sammaltunut kivi(?)kasa, (vai lieneekö kanto?), pyöreä, halk. n. 1 m, kork. n. 2 m. Juuri tästä kämpästä Usko Kumpula kertoi Usko Komulaisen vieneen hirret navettaansa vuonna 1946.
LP2	3368547	7497439	Palaneen luun katkelma (ks. löytöluettelo n:o 4) tallennettiin kesäkuussa 2006 rantaviivalta hietikosta, edellisten kohteiden S-puolelta.

Alue 4 sisälsi vain yhden havainnon painanteesta 4 (PAIN4). Alueen välitön ympäristö oli eheää männikköä tasanteiden ja kumpareiden muodostamassa hiekkapohjaisessa kangasmaastossa. Painanne sijaitsee rantatörmällä, joka heti itäpuolella laskeutuu laajaksi supaksi. PAIN4:n mitoituksi saatiin n. 11 x 10 x 0.05 – 0.5 m (WSW – ENE) ja pohja-alaksi mitattiin 4 x 2 m. Painanteen koordinaateiksi mitattiin i=3368384, p=7497497.

Yhteenveto GPS-kartoitetun alueen löydöistä (ks. löytöluettelo)

Irtainta, pintapoimittua löytöaineistoa tallennettiin luetteloitavaksi alueilta 1 ja 3. Edellä kuvatun ja tutkitun TS1:n lisäksi esihistoriallisen ihmisen toimintaan viittaavia löytöjä tallennettiin kummankin alueen löytöpisteistä kaikkiaan kahdeksan katkelmaa. Tuottoisampi löytöjen osalta oli alue 1, järven kaakkoisranta. Pintapoimintakohteista antoisimmaksi osoittautui LP1, edelleen kaikkein kaakkoisin esiintymä viiden perinteisen kvartsikatkelmansa johdosta. Siihen nähden esim. tulisijasta 1 tallennettu aines on poikkeavaa etenkin liuskeiden osalta. Kiintoisia ovat yhtäläisyydet ja erilaisuudet kahdella pintapoimitulla kvartsiittikatkelmalla, toinen TS1:n ja toinen TS6:n tuntumasta: katkelmien samankaltaisuudet lienevät syntyneet bipolaarisen iskentäteknikan tuloksena. Raaka-aineen laatu kuitenkin olennaisesti poikkeaa kummassakin, kun TS1:n vierestä tallennettu n:o 8 on rakeistunutta ja tulen haurastamaa ainesta, ja toisaalta n:o 9 TS6:n vierestä on korumaisen hienosyinen ja tasalaatuinen, mahdollisesti kertoen esihistoriallisen ihmisen estetiikan tajusta. Samaa voidaan sanoa alueeseen 3 kytketystä LP3:n kaapimesta (löytö 5) ja sen punavalkeista raidoista.

Katkelmien muotoilu ja ulkonäkö viittaavat siihen, että raaka-aineeksi olisi käytetty alueella tarjolla olleita irtaimia resursseja. Muotoiluun on ollut myös tekninen valmius lähes riippumatta raaka-aineen koostumuksesta.

Palaneen luun katkelma alueen 3 rantahiekasta viestittää tulevista tehtävistä määrittää eläinlaji tarkemmin sekä ajoittaa katkelma, joka yhtä lailla voi olla modernikin metsästystuote. Esihistorian tutkimuksen kannalta kuitenkin toivottavia tuloksia olisivat lajimääritykset esim. hylkeeksi, peuraksi ja hirveksikin, mikäli ajoitus saataisiin tukemaan muinaisia ympäristöolosuhteita. Silloin

myös alueen 3 rakenteiden voidaan epäillä olevan eri ikäisiä alkaen esihistoriasta, mutta jatkuen viime sotien jälkeiseen aikaan. Koska Saivo on luonteeltaan myös rituaalipaikka, olisi tutustuttava erityisesti metsäsaamelaisiin käsityksiin eläinten ja luiden merkityksistä vanhoissa uskomuksissa ja palvontamenoissa, mikäli ajoitus osuisi 1500 – 1600 –lukujen voimakasta käännytysvaihetta edeltävälle kaudelle.

YHTEENVETO

Kolarin Hannukaisen kylän Saivojärvellä suoritettiin pienimuotoinen koekaivaus ja GPS-kartoitusta 4.-9.9.2006, koska tutkimusintressinä oli saada tietoa paikallisen mesoliittisen kivikauden kulttuurisesta alkuvaiheesta ja varhaisasutuksesta. Kyseinen kohde oli valittu tutkittavaksi, koska se sijaitsee paikallisella mesoliittisella Ancylyl-järven maksimikorkeudella 168 – 170 m mpy. Tutkimusperusteena oli sekin, että paikalta oli jo ennestään rekisteröity kiinteitä muinaisjäännöksiä, kuten pyyntikuoppa, painanteita ja tulisijajäänteitä palaneiden kivien muodossa. Kolmantena perusteena oli `saivo` -sanan esi- ja varhaishistoriallinen luonne, joka kertoo alueen muinaisen metsäsaamelaisen alkuperäisväestön kulttuurisesta läsnäolosta ja uskomusmaailmasta. Lopullinen sysäys kenttätutkimuksen toteutukselle oli kesäkuussa 2006 alueen rantaviivan tuntumasta tehdyt kvartsi- ja tulisijalöydökset. Tavoitteeksi muodostui näitä havaintoja ja ilmiöitä koskevien ajoitusnäytteiden tallennus.

Saivoa ympäröivien muinaisjäänösten todettiin muodostavan kuusi erilaista sijaintikokonaisuutta: **Alue 1** järven kaakkoisrannalla sisälsi kuusi erilaista muinaisjäänöstä, eli kolme tulisijaa, yhden irtainten esineellisten katkelmien löytöpaikan sekä kaksi "teltanpohjiksi" (TP) määriteltyä pyöreää jäkäläaluetta. Täältä valittiin koekaivauskohteeksi **tulisija 1 (TS1)**.

Alue 2 oli järven itäpuolisen harjanteen länsireuna, jossa oli kolme painannetta ja kaksi "teltanpohjaa".

Alue 3 sijaitsi järven pohjoisrannan tasanteella koostuen kahdesta irtaimen aineksen löytöpaikasta, kolmesta tulisijasta, kahdesta historiallisen ajan rakennuksensijasta ja kahdesta kuopanteesta, kaikkiaan siis yhdeksästä löytöpisteestä.

Alue 4 järven luoteisrannalla sisälsi yhden asumuspainanteen, samoin **alue 5** järven länsirannan niemekkeessä. **Alue 6** nimettiin sieltä aiemmin löytyneen pyyntikuopan perusteella.

Saivojärville tyypilliseen tapaan tämäkin, lukuun ottamatta laakeampaa etelärantaa, on korkeiden hiekkaharjujen ympäröimä pyöreähkö lähdepohjainen järvi, joka näyttää syntyneen viimeisen jääkauden loppuvaiheessa. Suoritettujen laskelmien mukaan Saivon alue näyttäisi vapautuneen mannerjäätiköstä noin 8000 e.Kr. jään vetäytyttyä Äkäsjoen myötäisesti kohti lounasta. Viimeaikaiset tutkimukset Ruotsin Norrbottenista viittaavat siihen, että pohjoiseurooppalaisen Weichsel-jäätikön rippeet olisivatkin hävinneet Ruotsista huomattavasti aikaisemmin kuin täältä. Seikka näyttäisi vaativan tarkkaa geologisten tutkimustulosten ja ajoitusten uudelleen arviointia Suomen puolella.

Saivon ympäristöstä on ruotsalainen geologi Abrahamsson v. 1974 väitöskirjassaan esittänyt varsin tarkan kuvauksen jäätikön sulamisvaiheen tapahtumista. Hän mainitsee tuolloisten hiekkakerrostumien syntyneen hyvin nopeasti, ehkä 100 vuoden aikahaarukassa. Juuri Saivo suppakuoppineen edustaa paikalleen sulaneen jäätikön aiheuttamaa ympäristöä, jonne pakkautui Valkeajoelta sulaneita vesiä vasten Äkäsjokilaakson jääpatoja. Sulamisvedet täyttivät Äkäsjoen

laakson, kunnes lounaassa avautui uusia purkautumisväyliä. Valittu tutkimusalue järven kaakkoisrannalla sijaitseekin Valkeajoen muinaisen suualueen sekä Äkäsjoen ja Saivon itsensä muodostaman vesistölaajentuman rajaamana, ehkä jo muinaisella rantautumispaikalla.

Saivon ympäristön kallioperä painottuu graniittiin, mutta järven itäreunaa sivuaa jyrkästi kohti pohjoiskoillista avautuva montsoniittiesiintymä. Näiden välinen raja on merkitty siirroksiksi tai ruhjeeksi, joka mahdollisesti on syynä järven lähteisyyteen. Graniitti viestittää kvartsin esiintymisestä luontaisesti alueen kallioperässä esihistoriallisena työkaluraaka-aineena, kun taas Äkäsjoen eteläpuolella on kvartsiittiesiintymiä.

On huomioitava mahdollisuus, että mesoliittisia pioneereja olisi jo varhain kiinnostanut mannerjäätiköstä vielä vapautumassa ollut arktinen ja nopeasti muuttuva maisema. Soiko esim. jäätikön reuna-alue joitakin erityisiä pyyntimahdollisuuksia niin, että alueen varhaisimmat kulttuuriset merkit ihmisten liikkumisesta siellä olisivat jo tuolta ajalta? Todennäköisimpiä jäätiköiden lähellä viihtyneitä, pyyntiresursseiksi soveltuvia eläimiä lienevät olleet kalat, hylkeet ja vesilinnut. Arktisen vaiheen varhaisin maaeläin puolestaan lienee ollut tunturipeura, kun taas muut tuntemamme tavanomaiset havumetsän eläimet ehkä levittäytyivät vasta tiheimmän kasvillisuuden mukana. Siksi todettiin erityinen tarve tutkia lähialueen luulöydöt sekä suorittaa paleobotaanisia kairauksia esim. Saivon eteläpuolisessa kosteikossa. - Myös tulisijojen voidaan arvella liittyneen pyytäjien liikkuvuuteen, mutta korkeillakin paikoilla sijaitsevat mahdolliset asumuspainanteet olisi huomioitava ehkä jo varhaisina tulvavaiheiden talvisina oleskelupaikkoina, kuten hylkeenpyytäjien suojina. Hannukaisessa todettiin yhdeksän löytöpaikan tihentymä Äkäsjokivarressa aina Saivolta Kuerlinkoille asti noin neljän kilometrin matkalla, sisältäen muinaisjäännöksiä kivikaudelta metsäsaamelaisvaiheeseen ja historialliselle ajalle asti.

Muiden lähiympäristön paikannimien ohella erityisesti Saivoa tarkasteltiin vanhaan metsäsaamelaiseen uskomusmaailmaan liittyneenä kohteena. Jo esihistoriallisiin yhteyksiin saattavat viitata myös lohikaloihin liittyvät nimet, kuten `Kuer-` ja `Rautu-`, kun taas sana `Äkä-` voi olla yhteydessä mm. peurojen aitapyyntiin.

Vaikka Äkäsjokivarren rantaniityt oli jo 1830-luvun isojaosta lähtien varattu Kolarin Jokijalan tiloille, Hannukaisen kylän esihistoriallinen maisema alkoi muuttua vasta myöhään, alle 100 vuotta sitten metsätöiden seurauksena, kun vasta 1910-luvulla perustettiin kylän ensimmäiset maatilat kruununmetsätorppina.

Koekaivettu ala määräytyi alueelle 1 tulisijan 1 kohdalle sen sijaitessa Ancylos-rannan tuntumassa lähinnä aiempia kvartsilöytöjä. Koeala muodosti tulisijan keskelle 25 cm leveän poikittaisleikkauksen. Sen sijoittelussa pyrittiin maksimoimaan TS1:sta saatava tieto erityisesti ajoittavan radiohiilinäytteen toivossa. Tulisija 1 sijaitsee nykyisestä rantaviivasta n. seitsemän metrin etäisyydessä ja n. 170.40 metrin korkeudessa, kun rantaviivan korkeudeksi mitattiin 168.84 m. Korkeusero vesirajan ja tulisijan välillä oli siten tutkimusajankohtana 1.56 m. Itse tulisija 1 näyttäytyi pintamaahan ääri viivoiltaan pitkänkaarevana, S – N –suuntaisena ja n. 110 x 35 – 62 cm laajana kohoumana, jonka korkeus maanpinnasta ulottui tulisijan pinnalla tihentymänä havaittujen seitsemän kiven kohdalla n. 3 cm:iin. Tutkimus aloitettiin pintapoiminnalla, joka tuotti kolme esihistorialliseksi tulkittua kivilajikatkelmaa. Lisäksi kerrokset 1 – 2 tuottivat kaikkiaan viisi tallennettua katkelmaa, joten esihistorialliseksi tulkittujen työkalujäänteiden lukumäärä oli

kahdeksan. Samoista kerroksista kuitenkin rekisteröitiin runsaasti myös resenttiä ainesta, kuten 13 tehdasteokoista rautanaulaa ja fajanssinkatkelmaa.

Jo koealan 1. tasossa tulisija 1 muodosti selkeärajaisen hiilensekaisen nokimaaesiintymän koeruudun keskelle. Ympäröinyt likamaa oli voimakkaan orgaanispitoista ja hienossa hiekassa esiintyi selviä palaneisuuden merkkejä punaisen värin muodossa. Seuraavaksi kaivettu kerros 2 kuitenkin osoitti pintamaan palojätteen olevan naulojen perusteella resenttiä ja sekoittunutta. Kerroksesta tallennetut kivilajikatkelmat kuitenkin sisälsivät merkkejä esihistoriallisista tekniikoista. Tuossa vaiheessa esille nousi myös arvelu mahdollisesta kahdesta tulisijasta, joiden pintakivirykelmät sijaitsisivat koealan etelä- ja pohjoispuolilla. Löytöjä ei enää saatu talteen kerroksen 2 alapuolelta. Tulisijan kivet olivat lähinnä pintakerroksissa, ja hiililymät olivat selvästi niiden alla. Vasta kerroksessa 5 koealan keskiosan pohjoiselta reunalta, tulisijan kohdalla paljastui ikivanhan puun juurakko, jonka aiheuttamaksi osoittautui ylempien kerrostumien orgaaninen jäte. Onkin mahdollista, että juurakko olisi nuorempikin kuin tulisijan alin kerrostuma, jolloin puu olisi kasvuaikanaan tunkeutunut varhaisimpien tulisijajäänteiden läpi. Kelottumisensa jälkeen on todennäköistä, että puuta oltaisiin käytetty polttoaineena omalla paikallaan. Juurakosta otetuista näytteistä pyritään tulevaisuudessa saamaan puulajimääritys sekä dendrokronologinen ajoitus.

Profiilipiirros tulisijasta tuotettiin eteläisestä seinämästä. Tämäkin viittasi tulisijan useisiin kerrostumisvaiheisiin. Ylimmästä pintamaasta kulumisen vuoksi puuttui pintaturve ja humus. Kiveys kohosi ympäristöstään 2 – 7 cm, ja kivien väleissä esiintyi hiiltynyttä nokimaata. Sen alla oli paksu tummanruskea orgaanispitoinen kerrostuma, joka lienee syntynyt em. kelon maaduttua ja ilmeisesti osittain sen palaessa paikoilleenkin. Tämän alla edelleen oli uusi hiilensekainen nokimaakerros, joka pohjaosastaan kaartui loivasti alaspäin rajautuen alla olleeseen rikastumiskerrokseen. Tämä vaikuttaisi tulisijan alkuperäiseltä palokerrokselta, joka olisi tietoisesti kaivettu alempana havaitun, myöhemmin nokeentuneen alkuperäisen huuhtoutumiskerroksen läpi. Näyttää siltä, että tulisijaa ympäröinyt alkuperäinen pintamaa olisi ollut nykyistä 2 – 6.5 cm alempana, ja että tulisijan pohja olisi kaivettu n. 6.5 cm syväksi silloisesta pintamaasta. Tästä alimmasta hiiltyneestä kerroksesta otettiin radiohiilinäyte ajoitusta varten. Koealan tutkittu syvyys oli 20 cm, jonka lisäksi pohjaa tarkasteltiin koepistolla. On mahdollista, että puu olisi läpäissyt alkuperäisen tulisijan siten, että sen reunakivet olisivat jääneet rungon kahdelle puolelle, jolloin kiviä oltaisiin hyödynnetty uusien tulien pidossa puun etelä- ja pohjoispuolilla myöhemmin erikseen. Profiilin länsiosassa järven puolella havaittiin myös mahdollinen tulvakerros, joka näkyi jyrkähkönä rikastumis- ja pohjahiekan välisenä rajana. Ilmiö ei kuitenkaan näyttänyt ulottuvan aivan tulisijaan saakka. Pohjoisen puolen profiiliseinämä puolestaan osoitti, että tasosta 5 paljastuneen kelojuurakon päälle oli kasautunut maa-ainesta seitsemisen senttimetriä. Kyseinen tulisijanpaikka todettiin ihanteelliseksi niin leiriytyksen, rantautumisen kuin maisemankin sekä tietysti vedensaannin kannalta.

Tulisijasta 1 ja sen välittömästä ympäristöstä tallennettiin kaikkiaan kahdeksan artefaktiksi tulkittua kivilajikatkelmaa, joista kolme pintapoiminnan tuloksena. Jälkimmäisistä kaksi oli kvartsiittia ja yksi liusketta. Liuske sekä toinen kvartsiiteista tulkittiin pienten talttojen teriksi. Katkelmien valmistustekniikat sekä raaka-aineet viittaavat nopeasti tilapäiskäyttöä varten tuotettuihin työkaluteeriin sekä esim. keittokivien uusiokäyttöön, jolloin raaka-aineen laadulla ei ole ollut ratkaisevaa merkitystä. Tulen haurastama kvartsiitti-iskos puolestaan viittaa bipolaariseen murskaustekniikkaan pienesinetuotannossa. Varsinaisen koealan

kaivauskerrostumista tallennettiin kaikkiaan viisi löytöä. Niistä vain yksi tuli kerroksesta 1, hiekkakiven katkelma, jossa todettiin tietoista pinnan muotoilua sileäksi.

Kerroksesta 2 tallennettiin neljä katkelmaa, joista kaksi tulkittiin kvartsiittihiekkakiveksi. Kolmas pikkutaltan jäänteeksi todettu kappale oli varsin epätavallista kiilteistä hiekkakiveä. Pieni tummaa vihreäkiveä oleva liuskeiskos muotoilunsa puolesta viittasi sen käyttöön pienteränä. Löydöt kertovat leiriytymisestä, jolloin ympäristön tarjoamia kiviraaka-aineita näyttäisi hyödynnetyn suoraan tulisijan äärellä toteutetuissa askareissa.

GPS-kartoitettu alue määräytyi järven kaakkois-, itä-, koillis- ja pohjoisosiin tutkimusajan rajoissa. Näin kartoitettiin kaikkiaan 21 löytöpaikkaa aina kivikaudelta historialliselle ajalle asti. Kohteet jaettiin topografisina keskittyminä alueiden 1 – 4 kesken. Havainnot sisälsivät irtainta löydöstöä kaikkiaan kolmesta paikasta, kuusi tulisijojen pohjaa, neljä painannetta, neljä ”teltanpohjaa”, kaksi asuinpaikkakuoppaa sekä kammin- ja kämpänpohjat. Havainnoista erikoisimpia olivat työnimeltään ns. teltanpohjat, jollaisia tämän kirjoittaja on aiemminkin tavannut Muoniosta ja Kolarin pohjoisosista.

Yleiskartoituksen yhteydessä tavattu irtain löytöaines jakautui alueille 1 ja 3. Näitäkin tallennettiin kahdeksan. Lukemassa eivät siis ole edellä kuvatut tulisijan 1 löydöt. Merkittävimmät alueen 1 muista pintapöimintälöydöistä olivat koetutkimuksen perusteena toimineet viisi kvartsi-iskosta. Näistä yksi osoittautui bipolaarisesti tuotetuksi, ja kahdessa esiintyi ohennettuja reunoja tietoista käyttöä varten terinä. Bipolaarisuutta oli myös tulisijan 6 vierestä löytyneessä kvartsiittikatkelmassa, kun taas yksittäinen kvartsiittikaavin löytöpaikalta 3 viittaa tilannekohtaisesti sovellettuihin tekniikoihin, ehkä myös välittömästi paikalta tavatun raaka-aineen käyttöön. Alueen 3 rantahiekasta tallennettu palaneen luun katkelma määriteltiin alustavasti nisäkkään niveleksi, mutta eläinlajin tunnistus vaatisi asiantuntijan arviota, jonka jälkeen katkelmalle voisi hakea ajoittamislupaa ja –rahoitusta. Luulöytö johtaa muidenkin lähialueen aiempien luuhavaintojen analysointitarpeeseen lähitulevaisuudessa. Luun todettiin myös herättävän ajatuksia Saivon merkityksestä metsäsaamelaisessa esikristillisessä uskomusperinteessä, johon on liittynyt uhrieläinten luiden erityiskohtelua. Näiden yhteyksien tutkiva pohdinta saattaa tuoda lisätietoa alueen kulttuurisesta menneisyydestä.

LÄHTEET

Arkistot

Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Nimistön arkistokokoelmat, NTA-pitäjänpöimintä, Helsinki:

Hannukaisen nimestäjä **Knuutila, Kirsti-Maija** 1967.

Lapin maakuntamuseo:

Kotivuori, Hannu 1989: Ylläs-alueen muinaisjäännösten inventointi – tarkastuksia Kittilän, Kolarin ja Muonion kuntien alueella. Inventointikertomus.

Oulun yliopisto, Arkeologian laboratorio:

Oksala, Hilikka 2000: Kolari – Arkeologinen inventointi 1997 – 2000. Inventointikertomus.

Tiedonannot

- Heikkilä, Assi – Marttala, Väinö 1997: Hannukainen/Kylmäoja, Äkäsjokivarsi, Pirttijärvi.
Ks. Oksala, H. 2000: Kolari – Arkeologinen inventointi 1997 – 2000. Oulun yliopisto,
Arkeologian laboratorio. Inventointikertomus/tiedonantoja. 646 – 647.
- Kumpula, Usko 2006: Hannukainen, Saivo

Kirjallisuus

- Abrahamsson, Kurt V. 1974: Äkäslompolo-områdets glacialmorfologi och deglaciation. Umeå universitet, Geografiska institutionen. *Rapport B:1*. Umeå.
- Aronsson, Kjell-Åke 1991: Forest Reindeer Herding A.D. 1 – 1800. *Archaeology and Environment 10*. Umeå.
- Carpelan, Christian 2004: Arkeologiset löydöt aikaportaina. *Ennen muinoin*. Toim. Riho Grünthal. *Tietolipas 180*. Helsinki. 188 – 212.
- Eriksson, Brita 2005: Kasvillisuuden ja ilmaston kehitys viimeisen jääkauden jälkeen. *Pohjois-Suomen maaperä*. Toim. Peter Johansson – Raimo Kujansuu. Espoo. 179 – 182.
- Genimap 2005: GT 14 tiekartta 1:250 000 Sodankylä – Muonio. Vantaa.
- Hakala, Antero 1997: Origin and prehistory of the Fennoscandian reindeer with reference to the taxonomy and background in glacial Europe. *Varhain pohjoisessa. Maa. Helsinki Papers in archaeology 10*. 59 – 80.
- Halinen, Petri 1995: Ounasjärven esihistoriallisten peuranpyytäjäyhteisöjen asutusmallit. Lisensiaattitutkimus. Helsingin yliopisto, Arkeologian laitos.
- Halinen, Petri 2005: Prehistoric Hunters of Northernmost Lapland. *Iskos 14*. Helsinki.
- Hansen, Lars Ivar – Olsen, Bjørnar 2006: Samernas historia fram till 1750. Liber.
- Itkonen, Erkki et al. 1992: Suomen sanojen alkuperä. *Etymologinen sanakirja 1 A – K*. Toim. Kulonen, U.-M. – Joki, A. – Peltola, R. – Cronstedt, M. – Koponen, E. – Puomies, M. – Ruppel, K. Ph. – Tanner, S. Helsinki.
- Itkonen, T. I. 1984 I - II: Suomen lappalaiset vuoteen 1945. Toinen painos. Porvoo.
- Jaako, Kaisa 1994: Kolarin asutuskehitys autonomian aikana. Oulun yliopiston historian laitos Suomen ja Skandinavian historian Pro Gradu –tutkielma helmikuu 1994.
- Jaako, Kaisa 1996: Kolarin kylien asutuksesta. *Pasman suku 2. osa*. Kolari. 12 – 38.
- Johansson, Peter – Kujansuu, Raimo 2005: Deglasiaatio. *Pohjois-Suomen maaperä*. Toim. Peter Johansson – Raimo Kujansuu. Espoo. 149 – 157.
- Korteniemi, Ismo 1991 b: Ylläksen kairoilta. Metsähallitus.
- Korteniemi, Ismo 1992: Peurahautojen ajoitus ja sijainti Tornionlaaksossa ja Pohjois-Pohjanmaalla. Oulun yliopisto, Maantieteen laitos. (Painamaton pro gradu –työ).
- Korteniemi, Markku 1990: Lapinhaudat ja hautapyynti Tengeliön vesistön yläosassa. Kulttuurihistoriallinen ja topografinen tutkimus. Yleisen historian lisensiaattitutkimus. Oulun yliopisto. Historian laitos 14.5.1990. (Painamaton).
- Korteniemi, Markku 1991: Jälkiä hirvieläinten aita- ja ajopyynnistä. *Faravid Acta Societas historicae Finlandiae septentrionalis XV*. Rovaniemi. 165 – 179.
- Kotivuori, Hannu – Torvinen, Markku 1993: Tunturi-Lapin kiinteät muinaisjäännökset. Lapin seutukaavaliitto, *Julkaisu n:o 130 Sarja A*. Rovaniemi.
- Kulonen, Ulla-Maija (toim.) 1995: Suomen sanojen alkuperä. *Etymologinen sanakirja 2 L – P*. Helsinki.
- Kulonen, Ulla-Maija (toim.) 2000: Suomen sanojen alkuperä. *Etymologinen sanakirja 3 R – Ö*. Helsinki.

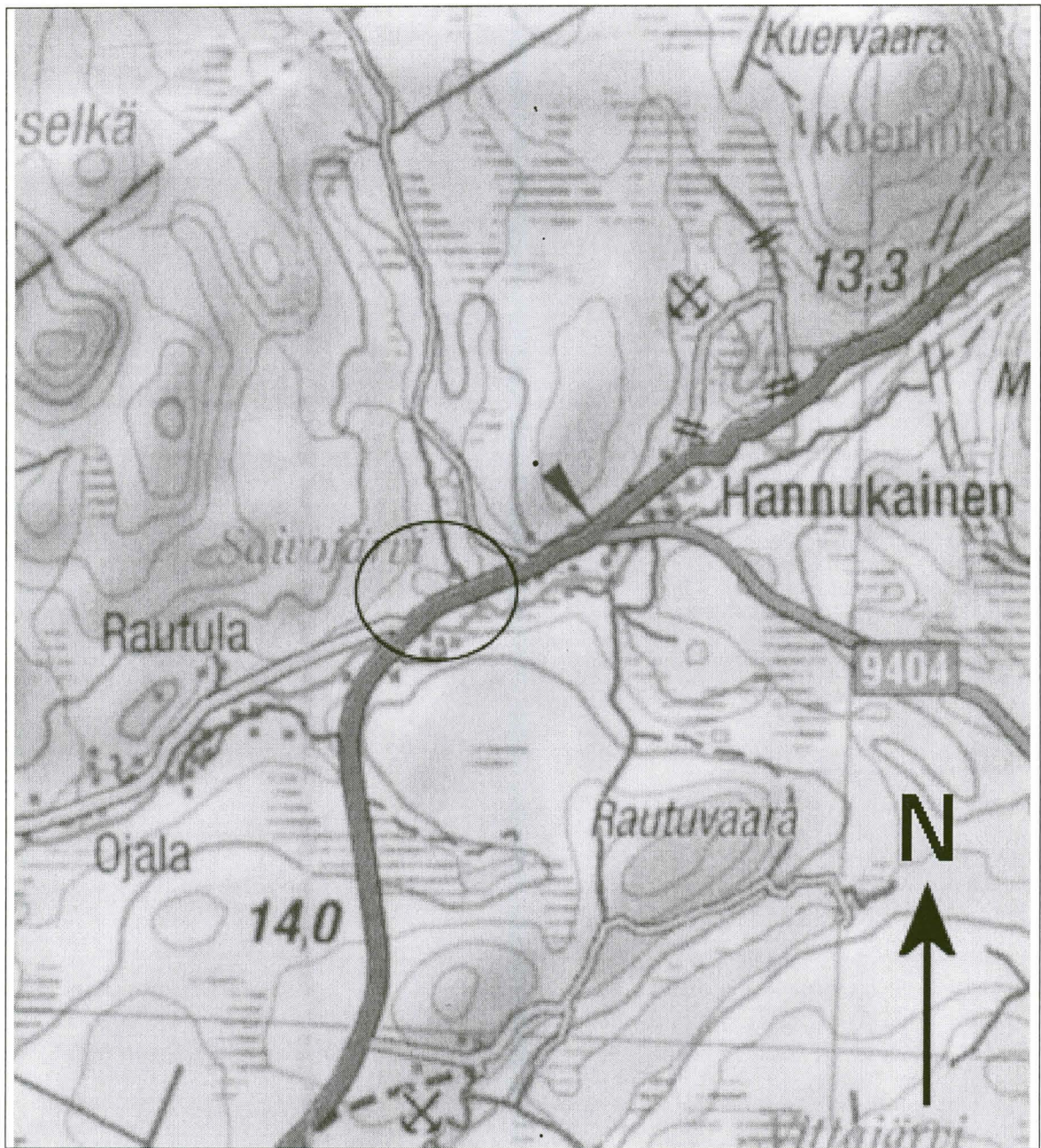
- Lehtimäki, Seppo – Matti, Bengt (toim.) 1991: Häntä tulee! Rumpan kommer! Tornionlaakson uittojätkien kertomuksia. Kalix.
- Lehtonen, Matti 1981: Suomen geologinen kartta. *Geologisen tutkimuslaitoksen julkaisema kallioperäkartta. Lehti 2714 Kihlanki*. Maanmittaushallitus, Helsinki.
- Lindén, Mattias 2006: Glaciodynamics, deglacial landforms and isostatic uplift during the last deglaciation of Norrbotten, Sweden. *Lundqua Thesis 54*. Quaternary Sciences, Department of Geology, GeoBiosphere Science Centre, Lund University. Lund.
- Lundholm, Kjell 1991: Elinkeinojen kehitys. *Tornionlaakson historia I Jääkaudelta 1600-luvulle*. Malung. 266 – 301.
- Mikkola, Erkki 1936: Suomen geologinen yleiskartta. *Geologisen toimikunnan julkaisema kivilajikartta. Muonio (Lehti B 7)*. Maanmittaushallituksen kivipaino. Helsinki.
- Okkonen, Jari – Petäjä-Ronkainen, Anne 1996: Geokemiallisia havaintoja Kemijokivarren kivikautisista asumuspainanteista. *Meteli. Oulun yliopiston arkeologian laboratorion tutkimusraportti 10*. Oulu.
- Oksala, Hilikka 2004: Kolarin muinaisuutta – tuloksia arkeologisista kenttätutkimuksista. *Saajo 1 – Kolarin paikalliskulttuurijulkaisu*. Rovaniemi.
- Oksala, Hilikka 2006: Kolarin seudun lappalainen menneisyys – Länsikairan kirjoittamatonta perintöä. *Tornionlaakson vuosikirja 2006*. Toim. Henri Nordberg – Pirkko Siukonen. Tornio. 248 – 264.
- Oksala, Hilikka (toim.) 2007: Saariputhaan juuret. Saarenputaan kylähistoriikin käsikirjoitus.
- Olsen, Bjørnar 1994: Bosetning og samfunn i Finnmarks forhistorie. Oslo.
- Paulaharju, Samuli 1962: Lapin muisteluksia. Toinen painos. Porvoo.
- Penttilä, S. – Kujansuu, R. 1964: Suomen geologinen yleiskartta. *Geologisen tutkimuslaitoksen julkaisema maaperäkartta. N:o 27 Kittilä*. Maanmittaushallituksen kivipaino. Helsinki.
- Pesonen, Petro 2002: Semisubterranean Houses in Finland – a Review. *Huts and Houses*. Ed. Helena Ranta. Jyväskylä. 9 – 41.
- Rankama, Tuija – Ukkonen, Pirkko 2001: On the early history of the wild reindeer (*Rangifer tarandus* L.) in Finland. *Boreas*, Vol. 30. Oslo. 131 – 147.
- Rastas, Mauri 2005: Määritelmiä: ilmastokaudet ja kasvillisuusvyöhykkeet, referenssit, keskustelu. http://www.kolumbus.fi/rastas/sec/ilm_kasv.html Tulostettu 26.1.2007.
- Reimer, Paula J. et al. 2004: Intcal04 Terrestrial Radiocarbon Age Calibration, 0 – 26 cal kyr BP. *Radiocarbon*, Vol. 46, Nr 3, 2004. University of Arizona. 1029 – 1058.
- Saarnisto, Matti 1981: Holocene emergence history and stratigraphy in the area north of the Gulf of Bothnia. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Series A, III Geologica-geographica 130*. Helsinki.
- Saarnisto, Matti 2005: Rannansiirtyminen ja maankohoaminen; Itämeren vaiheet ja jokien kehitys. *Pohjois-Suomen maaperä*. Toim. Peter Johansson – Raimo Kujansuu. Espoo. 164 – 170.
- Sammallahti, Pekka 1989: Sámi – suoma sátnegirji. Ohcejohka/Vasa.
- Tornaeus, Johannis 1900: Berättelse om Lapmarckerna och Deras Tillstånd. *Bidrag till kännedom om de svenska landsmälen ock svenskt folkliv. XVII.3*. Uppsala.
- Ukkonen, Pirkko 2001: Shaped by the Ice Age. Reconstructing the history of mammals in Finland during the Late Pleistocene and Early Holocene. Helsinki.
- Vahtola, Jouko 1991: Tornion Lapin saamelaiset. *Tornionlaakson historia I Jääkaudelta 1600-luvulle*. Malung. 257 – 265.

KARTTALUETTELO

	Sivu
Kartta 1. Ote tiekartasta GT14 mk 1:250 000 (suurennos)	32
Kartta 2. Ote topografisesta kartasta 2714 10 HANNUKAINEN	33
Kartta 3. Yleiskartta 1: 2500	34
Kartta 4. Yleiskartta 1:500, alue 1	35
Kartta 5. Pintavaaituskartta 1:100	36
Kartta 6. A) Pintavaaituskartta 1:10, TS1 B) Tasokartta 1, mk 1:10	37
Kartta 7. Tasokartat 2 – 4, mk 1:10	38
Kartta 8. Tasokartta 5, mk 1:10 A) Eteläinen profiiliseinä (E – W), mk 1:10 B) TS1:n pitkittäinen pintaprofiili (N – S), mk 1:10	39

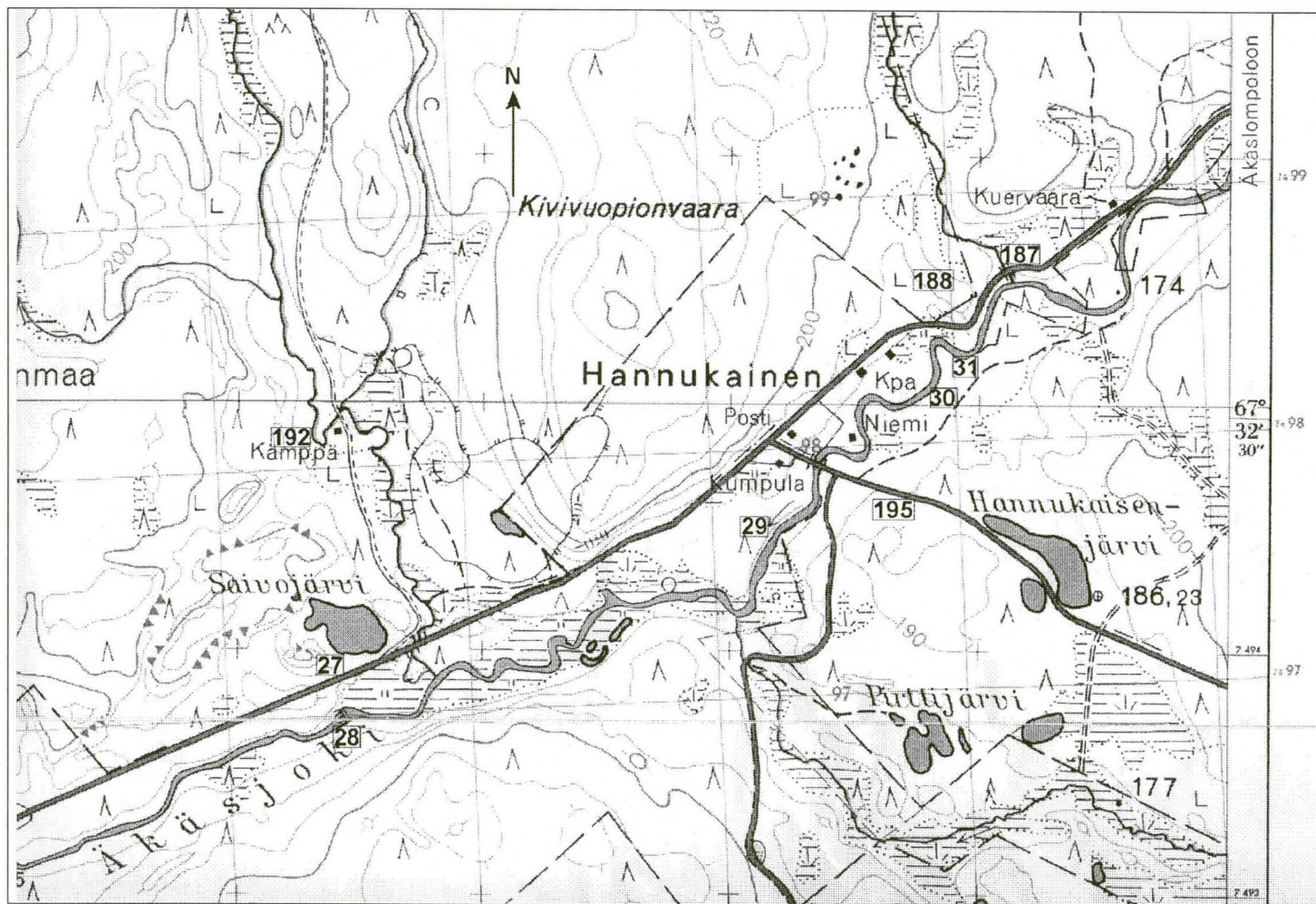
Lyhenteitä

dgk	Digitaalinen valokuva
diar.	Diariointi
GPS	Global Positioning System (satelliittipaikannusjärjestelmä)
i	Itäkoordinaatti
KKJ	Kartastokoordinaattijärjestelmä
KM	Kansallismuseon kokoelmat
KoIM	Kolarin kotiseutumuseon kokoelma ja arkisto
KP	Korkeuskiintopiste
mk	Mittakaava
m mpy	Metrejä merenpinnan yläpuolella
E, N, S, W	Pääilmansuunnat englanniksi (east, north, south, west)
p	Pohjoiskoordinaatti
x	Etelästä pohjoiseen metrijärjestelmässä kasvava kaivauskoordinaatti
y	Lännestä itään metrijärjestelmässä kasvava kaivauskoordinaatti
z	Korkeus metreinä meren pinnan yläpuolella

KARTTA 1. Ote tiekartasta GT 14, mk 1:250 000

Hannukaisen Saivo on ympyröity kartan keskelle.

Kartta 2. Ote top. kartasta 2714 10 HANNUKAINEN

Kohteet Kolari 27-31, 187, 188, 192 ja 195.

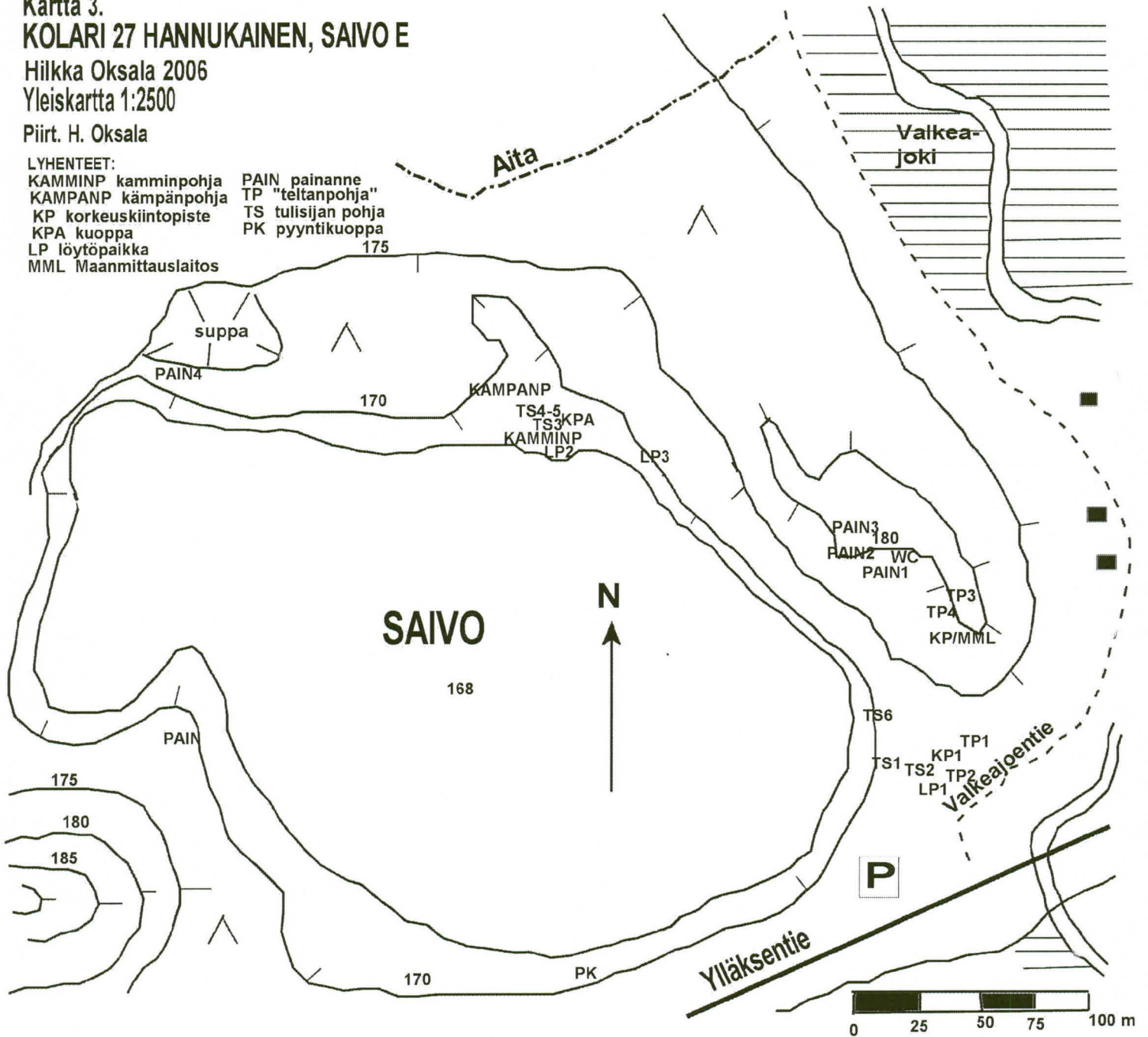
Kartta 3. KOLARI 27 HANNUKAINEN, SAIVO E

Hilkka Oksala 2006

Yleiskartta 1:2500

Piirt. H. Oksala

LYHENTEET:
 KAMMINP kamminpohja
 KAMPANP kämpänpohja
 KP korkeuskiintopiste
 KPA kuoppa
 LP löytöpaikka
 MML Maanmittauslaitos
 PAIN painanne
 TP "teitanpohja"
 TS tulisijan pohja
 PK pyyntikuoppa

Kartta 4.

KOLARI 27 HANNUKAINEN, SAIVO E

Hilkka Oksala 2006

Yleiskartta 1:500, alue 1

Piirt. H. Oksala 8.9.2006

Korkeuskiintopisteet:

KP 175.781 m mpy

MML Maanmittauslaitos

KP1 171.08 m mpy

TS tulisija

508/501.5 koeruutu

500/500 peruspiste

N North, pohjoinen

^ männikköä

Nek eranto eli neulaluvun
korjaus +7.5 astetta

Saivo
168

← Äkäsajokisuu

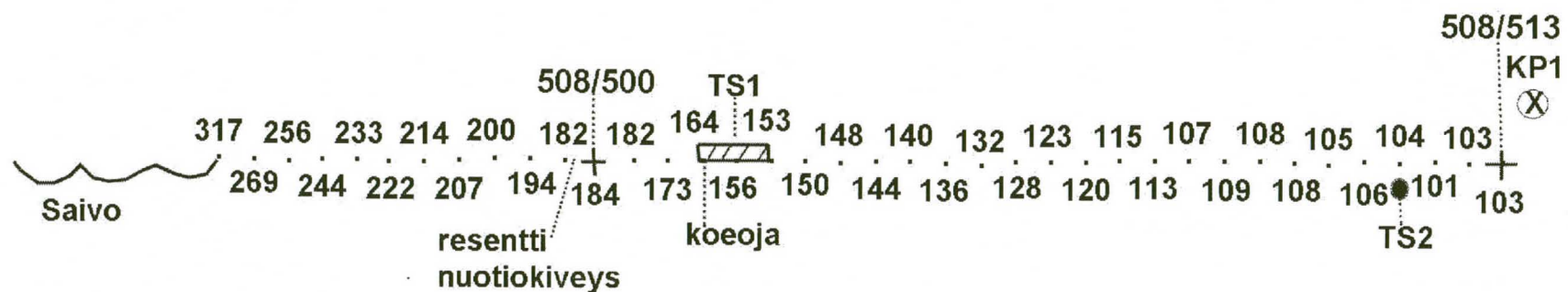
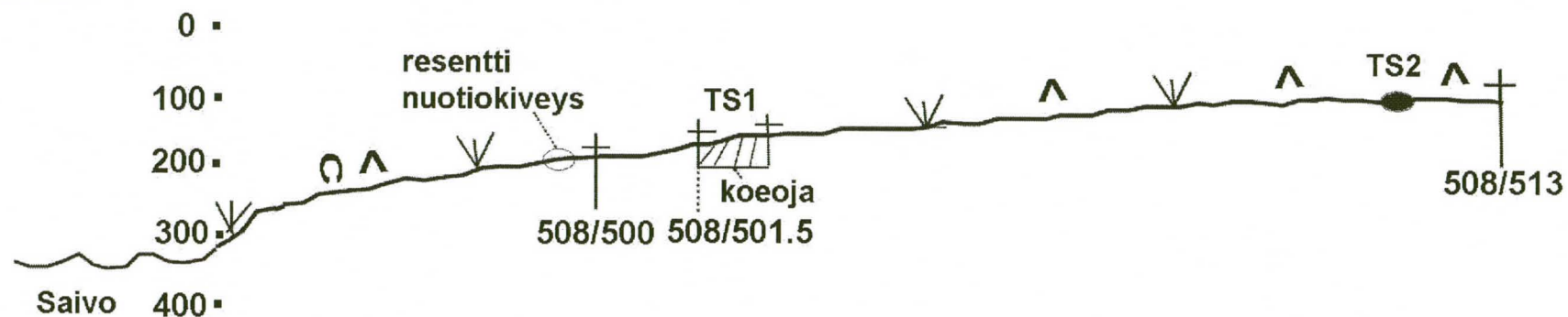
maantie

Hannukainen →

Kartta 5.

KOLARI 27 HANNUKAINEN, SAIVO E

Hilkka Oksala 2006

Pintavaaituskartta 1:100

Alue 1, koeoja 508/501.5 - 502.5, tulisija 1

Piirt. H. Oksala 6.9.2006

KP1 171.08 m mpy, koje 0.93 m

Merkinnät:

KP korkeuskiintopiste

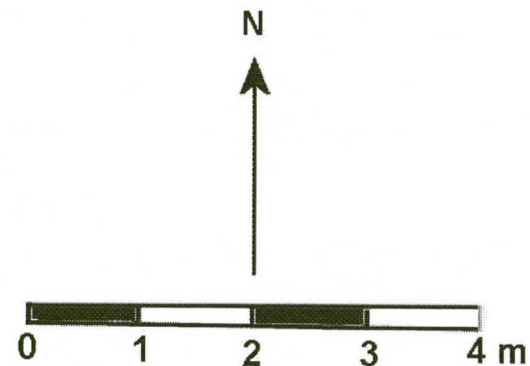
TS tulisija

○ lehtipuita

▲ mäntyjä

∇ varpukasveja

+
500/500

Kartta 6.
KOLARI 27 HANNUKAINEN,
SAIVO E

Hilka Oksala 2006

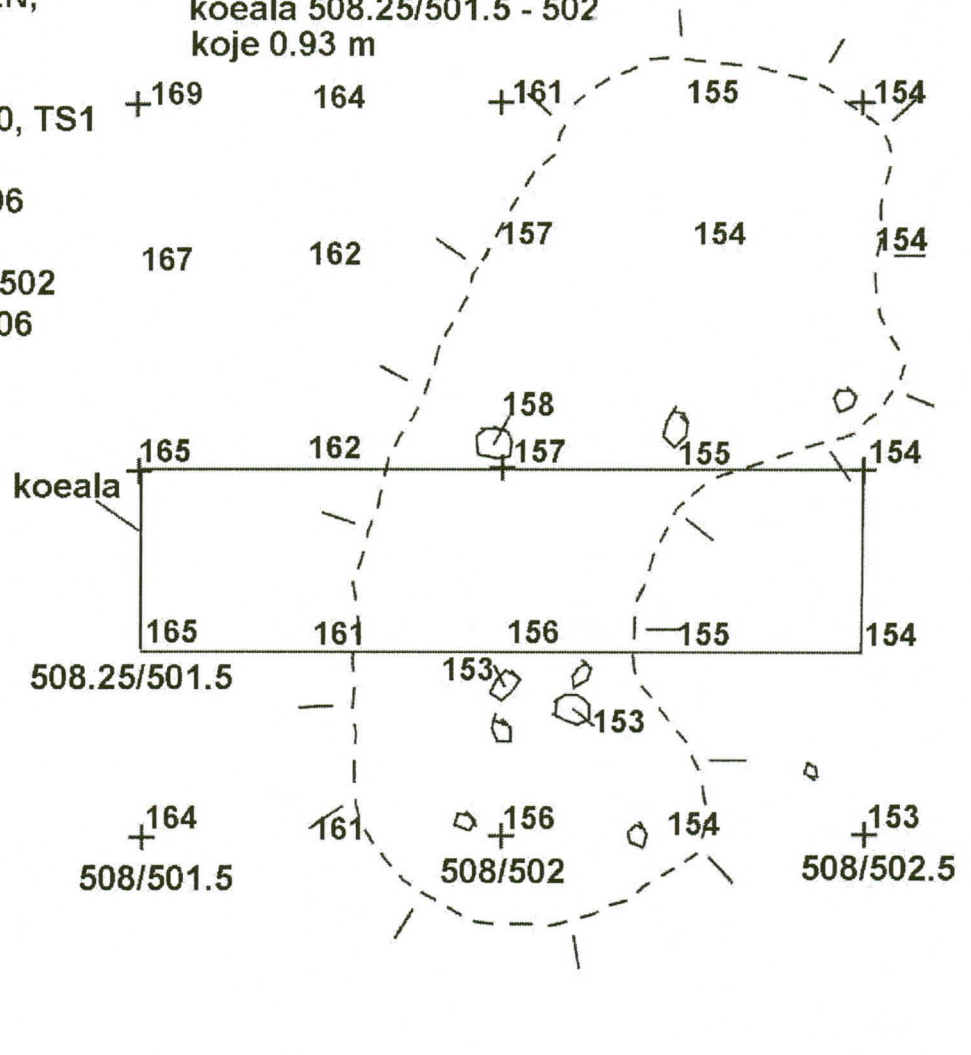
A) Pintavaaituskartta 1:10, TS1
ja ruutu 508/501.5

Piirt. H. Oksala 6.9.2006

B) Tasokartta 1, mk 1:10,
koeala 508.25/501.5 - 502
Piirt. H. Oksala 7.9.2006

KP1 171.08 m mpy

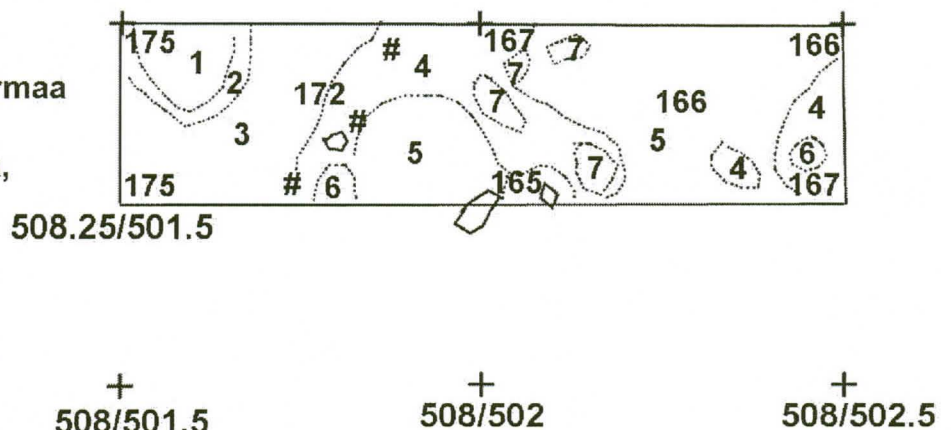
A) Pintavaaituskartta, TS 1 ja
koeala 508.25/501.5 - 502
koje 0.93 m

B) Taso 1: koeala 508.25/501.5 - 502
koje 1.02 m

Maalajit:

- 1 Noensekainen tummanharmaa likamaa
- 2 Vaaleanharmaa likamaa, hienoa hiekkaa
- 3 Rusehtavan harmaan-kirjavaa, orgaanispitoista tummaa likamaata
- 4 Tummanruskea orgaanispitoinen likamaa
- 5 Hiilensekaista nokimaata
- 6 Punaiseksi palanut hieno hiekka
- 7 Harmaanpunertava, hieno silttimäinen hiekka
- # Hiiltyimiä

Kartta 7.

KOLARI 27 HANNUKAINEN, SAIVO E

Hilkka Oksala 2006

Tasokartat 2 - 4, mk 1:10

Koeala 508.25/501.5 - 502

KP1= 171.08 m mpy

Piirt. H. Oksala 7.9.2006

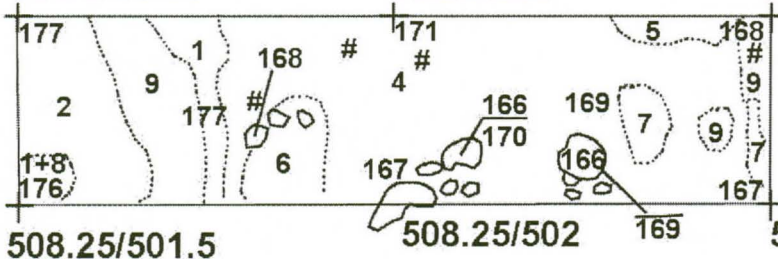
Koje 1.02 m

TASO 2

508.5/501.5

508.5/502

508.5/502.5

Maalajit: 9

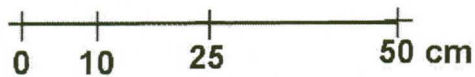
1 Noensekainen tummanharmaa likamaa

2 Vaaleanharmaa likamaa, hienoa hiekkaa

508.25/501.5

508.25/502

508.25/502.5

3 Rusehtavan harmaan-kirjavaa, orgaanispitoista tummaa likamaata

4 Tummanruskea orgaanispitoinen likamaa

5 Hiilensekaista nokimaata

6 Punaiseksi palanut hieno hiekka

7 Harmaanpunertava, hieno silttimäinen hiekka

8 Rikastunut, vaalean oranssi hieno hiekka

9 Huuhtoutunut (?) harmaa hieno hiekka

10 Vaaleruskea likamaa, hienoa hiekkaa

11 Rasvainen tummanpunainen hieno hiekka

12 Vaaleankellertävä hieno pohjahiekka

13 Orgaanista ruskeaa puujätettä

Hiiltymiä

○ Kivi

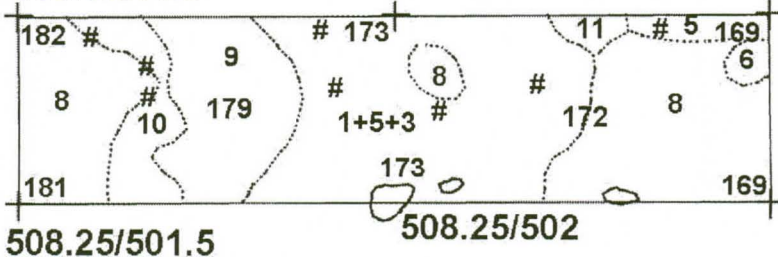
169 Vaaituslukema kiven alta

KP Korkeuskiintopiste

m mpy Metriä meren pinnan yläpuolella

TASO 3

508.5/501.5

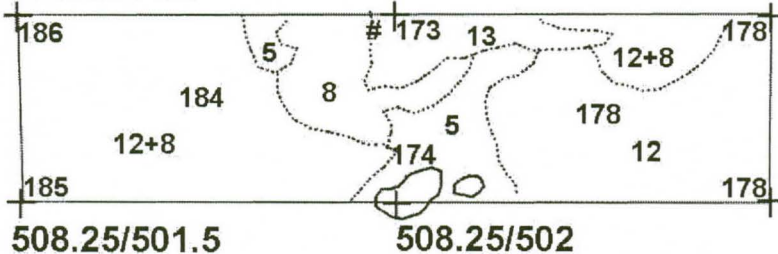

508.25/501.5

508.25/502

TASO 4

508.5/501.5

508.25/501.5

508.25/502

+
508/501.5+
508/502+
508/502.5

Kartta 8.

KOLARI 27 HANNUKAINEN, SAIVO E

Hilkka Oksala 2006

Tasokartta 5

Profiilikartta A

Koje 0.97 m, pvm 8.9.2006

Pintaprofiilikartta B

Koje 0.93 m, pvm. 6.9.2006

KP1=171.08 m mpy

Mk 1:10

Piirt. H. Oksala

TASO 5

508.5/501.5

508.5/502

+ 508/501.5

N

+ 508/502

+ 508/502.5

0 10 25 50 cm

Maalajit: ⑥

- 0 Pintaturve/humus
- 1 Noensekainen tummanharmaa likamaa
- 2 Vaaleanharmaa likamaa, hienoa hiekkaa
- 3 Rusehtavan harmaan-kirjavaa, orgaanispitoista tummaa likamaata
- 4 Tummanruskea orgaanispitoinen likamaa

- 5 Hiilensekaista nokimaata
- 6 Punaiseksi palanut hieno hiekka

- 8 Rikastunut, vaalean oranssi hieno hiekka

- 12 Vaaleankellertävä hieno pohjahiekka

Hiiltymiä

○ Kivi

√ Puun juurakko

⊗ Hiilinäyte 1

KP Korkeuskiintopiste
m mpy Metriä meren pinnan
yläpuolella

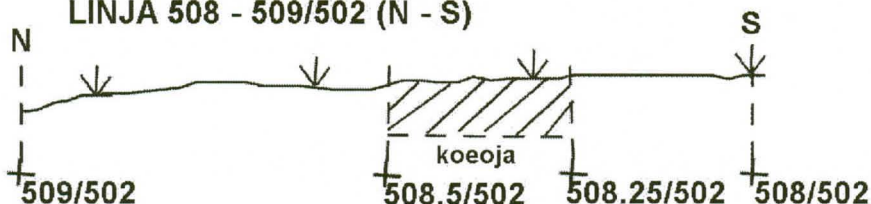
A. ETELÄINEN PROFIILISEINÄMÄ,
LINJA 508.25/501.5-502.5 (E - W)

Mk Mittakaava

S, W, N, E Pääilmansuunnat
TS Tulisija

B. TS1:N PITKITTÄINEN PINTAPROFIILI,
LINJA 508 - 509/502 (N - S)

KUVALUETTELO I

Kaivaustunnus: Saivo 2006
Arkistotunnus: Kolarin kunnan kotiseutumuseo (KolM)
Kamera: Nikon F-801s
Aihepiiri: Kolari 27 Hannukainen, Saivo
Filmilaatu: Dia
Filmin n:o: 1
Kuvaaja: Hilikka Oksala

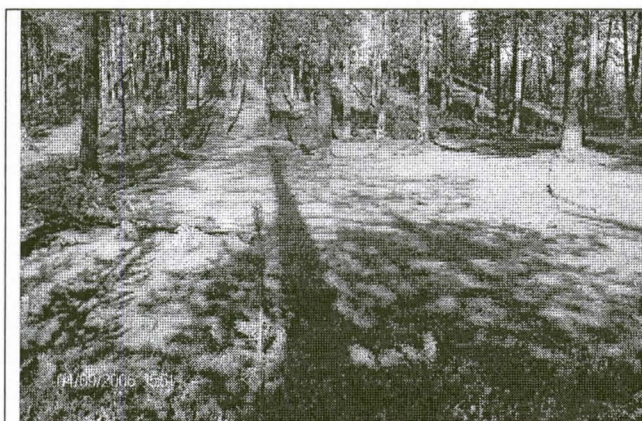
Dia n:o	Pvm.	Kuvaussuunta	Aihe
1	4.9.	SSW-NNE	Tutkimusalue 1 luontaisessa tilassa.
2	-"-	NW-SE	"-""-""-""-
3	-"-	SE-NW	"-""-""-""-
4	-"-	S-N	Tulisija 1 (TS1)/Alue 1.
5	-"-	S-N	"-""-""-""-""
6	-"-	ESE-WNW	Alue 2: Painanne 1 (PAIN1) luontaisessa tilassa.
7	-"-	W-E	"-""- : Painanne 2 (PAIN 2) "-""-""-
8	-"-	ESE-WNW	"-""- luontaisessa tilassa.
9	-"-	SE-NW	"-""- PAIN1 lähempää.
10	-"-	SE-NW	Alue 3 luontaisessa tilassa.
11	-"-	NNE-SSW	"-""-""-""-""-
12	-"-	NW-SE	"-""-""-""-""-""- , edessä historiallisen ajan rakennuksen pohja.
13	-"-	S-N	Tulisija 3/Alue 3.
14	-"-	NW-SE	"-""-""-""-""-
15	6.9.	WNW-ENE	Paalutus ja suoran kulman teko.
16	-"-	SW-NE	Koeruutu 508.25/501.5-502 paalutettuna.
17	-"-	SE-NW	Näkymä alueelta 1 alueelle 3.
18	-"-	SE-NW	Työmaanäkymä, alue 1.
19	-"-	S-N	Koeruutu 508.25/501.5-502, taso 1.
20	-"-	W-E	"-""-""-""-""-""-""-
21	7.9.	W-E	"-""-""-""-""-""- taso 2.
22	-"-	W-E	"-""-""-""-""-""- taso 3.
23	-"-	W-E	"-""-""-""-""-""- taso 4.
24	-"-	W-E	"-""-""-""-""-""- taso 5, pohja.
25	9.9.	S-N	"-""-""-""-""-""- peitettyinä.
26	-"-	S-N	"-""-""-""-""-""-""-

KUVALUETTELO II

Kaivaustunnus: Saivo 2006
Arkistotunnus: Kolarin kunnan kotiseutumuseo (KolM)
Kamera: HP Photosmart M525/6.0 mp
Aihepiiri: Kolari 27 Hannukainen, Saivo
Kuvalaatu: Digitaalinen
Kuvaaja: Hilikka Oksala

Kuva n:o	Pvm.	Kuvaussuunta	Aihe
001	4.9.	SSW-NNE	Tutkimusalue 1 luontaisessa tilassa.
002	-"-	NW-SE	"- " "- "
003	6.9.	SSW-NNE	Peruspiste ja -linja, tulisijan (TS) 1 paalutus.
004	-"-	SW-NE	TS1:n paalutus ja suoran kulman teko.
005	-"-	SW-NE	Koeruutu 508/501.5-502 paalutettuna.
006	-"-	SE-NW	Näkymä alueelta 1 alueelle 3.
007	-"-	SE-NW	Työmaanäkymä, alue 1.
008	-"-	ESE-WNW	Pintavaaitusnäkö, alue 1 ja Saivojärvi.
009	-"-	S-N	Koeruutu 508.25/501.5-502, taso 1.
010	7.9.	W-E	"- "- "- "- taso 2.
011	-"-	W-E	"- "- "- "- taso 3.
012	-"-	W-E	"- "- "- "- taso 4.
013	-"-	ESE-WNW	Sateinen työmaanäkymä, alue 1.
014	-"-	SW-NE	Vaaitusvälineistön suojaus sateelta, alue 1.
015	-"-	ESE-WNW	Kameran sadesuojaus ja latta statiivissa, TS1.
016	-"-	SW-NE	Ajoeste alueelle 1.
017	-"-	W-E	Koeala 508.25/501.5-502, taso 5, pohja.
018	-"-	N-S	"- "- "- "- S-seinämän profiili.
019	-"-	N-S	TS1:n eteläinen profiili.
020	8.9.	S-N	Taso 5, kantojuurakko koealan N-profiilissa.
021	-"-	S-N	"- " "- "
022	9.9.	NE-SW	Yleisnäkö alueelle 1.
023	-"-	NNE-SSW	"Teltanpohja" (TP) kolmijalan kärjen kohdalla.
024	-"-	NW-SE	Yleisnäkö alueelta 3 alueelle 1 kuvan keskellä.
025	-"-	NW-SE	"- "- " "- " "- "
026	-"-	SSW-NNE	TS1:n koeala äntistettynä alueella 1.
027	-"-	SW-NE	Lähikuva peitetystä koealasta TS1:lla alueella 1.

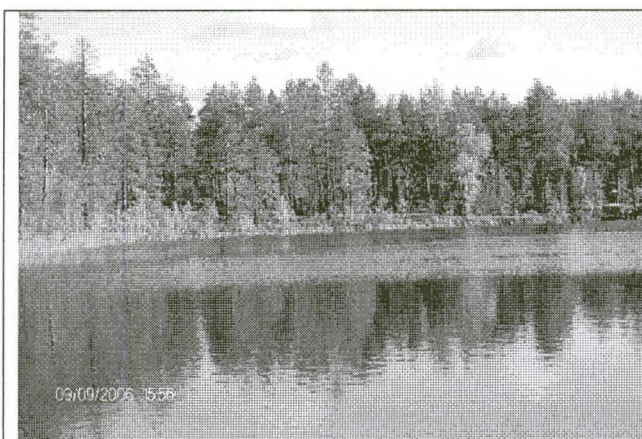
KUVATAULU 1

Kuva 1. Tutkimusalue 1 luontaisessa tilassa ennen tutkimusta. SSW-NNE. Dgk 001.

Kuva 2. Yleisnäkymä kohti tutkimusaluetta 1. NE – SW. Dgk 022.

Kuva 3. Yleisnäkymä alueelta 3 kohti aluetta 1. NW – SE. Dgk 025.

Kuva 4. Yleisnäkymä alueelta 1 alueelle 3. SE - NW. Dgk 006.

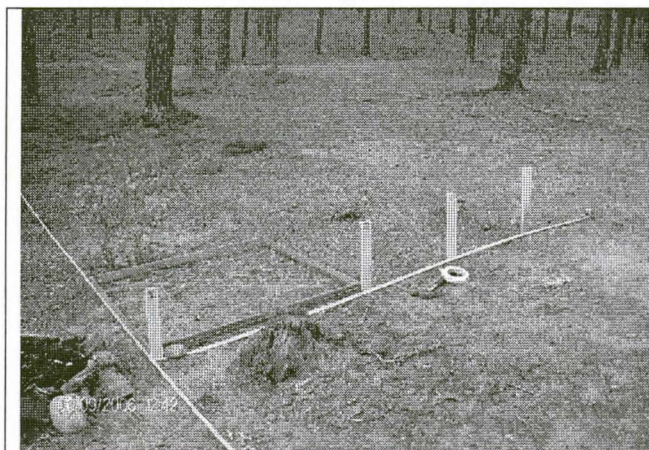

Kuva 5. Alue 1 ennen tutkimusta. NW – SE. Dgk 002.

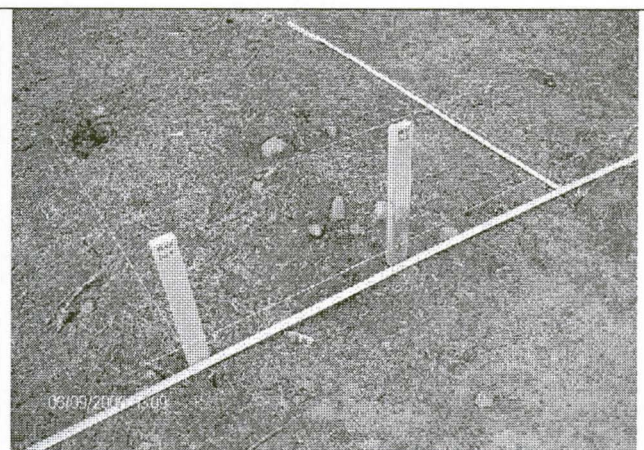

Kuva 6. Peruspiste ja -linja, TS1:n paalutus. SSW – NNE. Dgk 003.

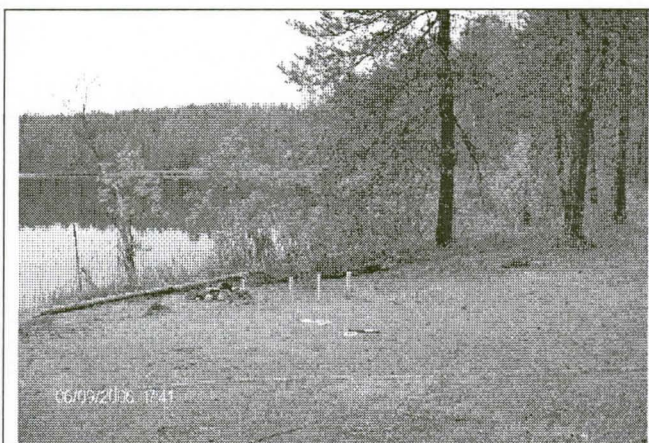
KUVATAULU 2

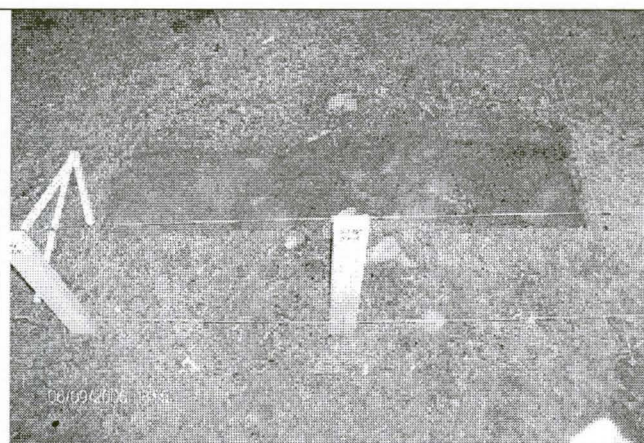
Kuva 7. TS1:n paalutus ja suoran kulman teko. SW – NE. Dgk 004.

Kuva 8. Koeruutu 508/501.5 – 502 paalutettuna. SW – NE. Dgk 005.

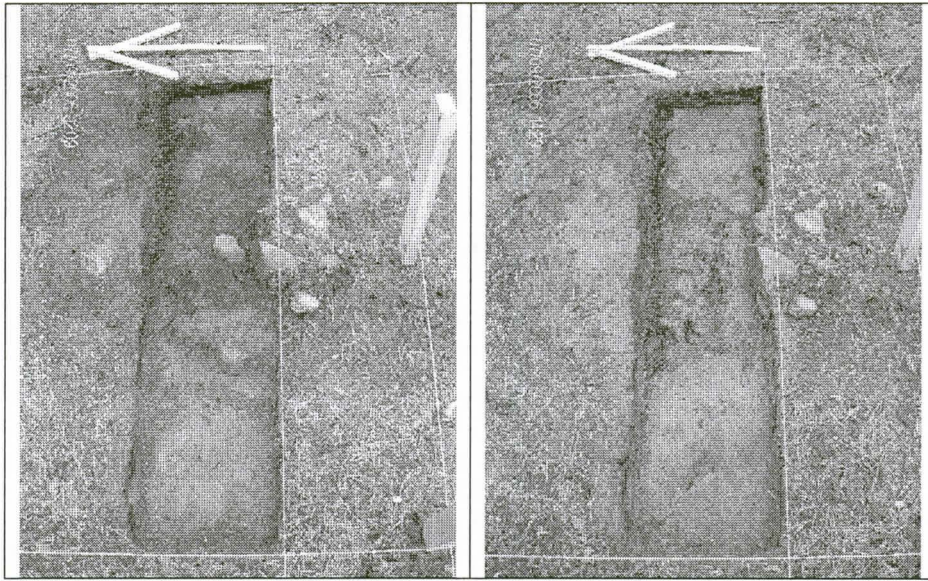

Kuva 9. Pintavaaitusnäkömä, alue 1/TS1. ESE – WNW. Dgk 008.

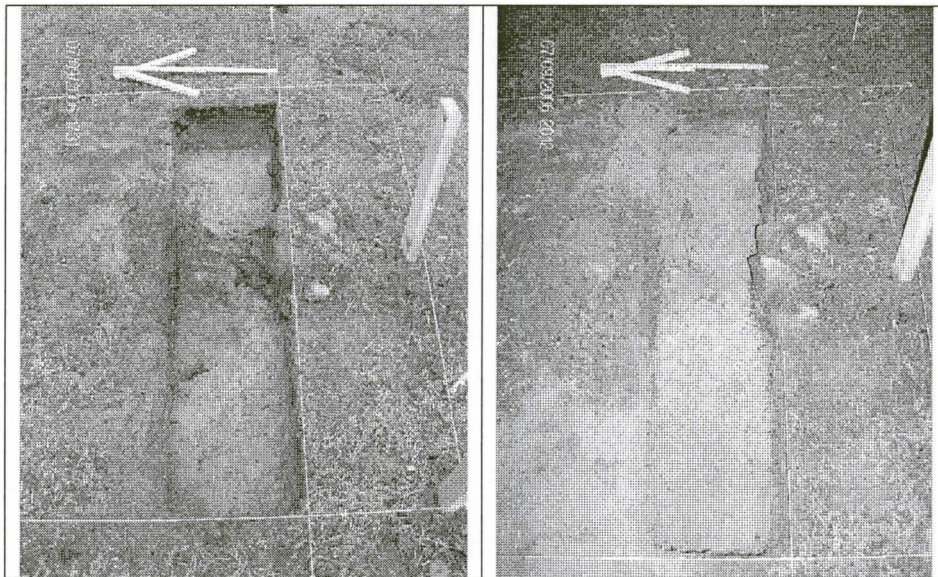
Kuva 10. Koeruutu 508.25/501.5 – 502, taso 1. S – N. Dgk 009.

KUVATAULU 3

Kuva 11. Koeruutu 508.25/501.5 – 502, taso 2.
W – E. Dgk 010.

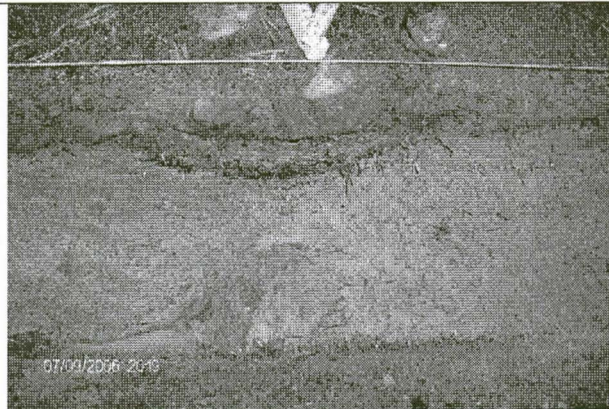
Kuva 12. Koeruutu 508.25/501.5 – 502, taso 3.
W – E. Dgk 011.

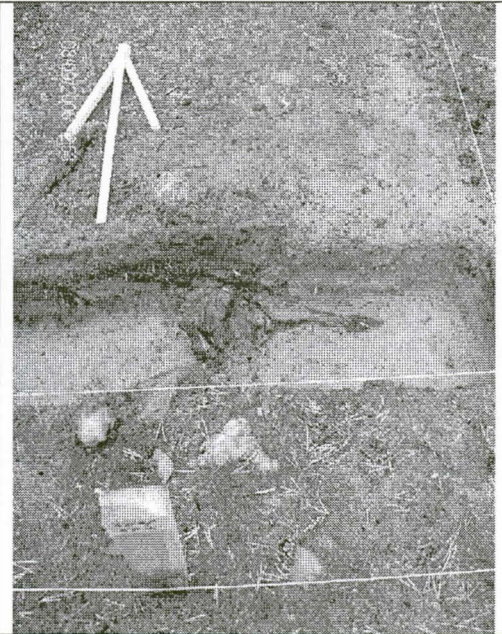
Kuva 13. Koeruutu 508.25/501.5 – 502, taso 4.
W – E. Dgk 012.

Kuva 14. Koeruutu 508.25/501.5 – 502, taso 5.
W – E. Dgk 017.

KUVATAULU 4

Kuva 15. TS1:n eteläinen profiili. N – S. Dgk 019. (Yllä).

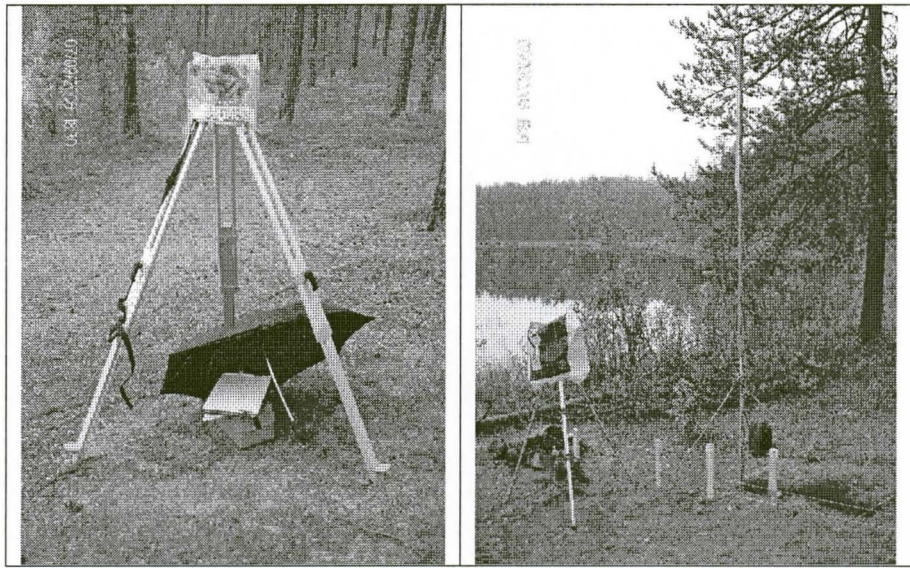

Kuva 16. Taso 5, kantojuurakko koealan pohjoisprofiilissa. S – N. Dgk 021.

Kuva 17. Sateinen työmaanäkymä, alue 1. ESE – **Kuva 18.** Ajoeste alueelle 1. SW – NE. Dgk 016. WNW. Dgk 013.

KUVATAULU 5

Kuva 19. Vaaitusvälineiden suojaus sateelta. SW – NE. Dgk 014.

Kuva 20. Kameran sadesuojaus ja latta statiivissa. TS1, ESE – WNW. Dgk 015.

Kuva 21. Koeala TS1:n kohdalla peitettynä. SW – NE. Dgk 027.

Kuva 22. "Teltanpohja" (TP) kolmijalan kärjen kohdalla. NNE – SSW. Dgk 023.

HIILI- JA PUUNÄYTTEET**Paikka:** Kolari, Hannukainen, Saivo**Näytteenottaja:** Hilikka Oksala

No.	Pvm.	Kohde	x	y	z	Taso/ Krs.	KP/ koje	m mpy	Paino g	Kuvaus
1	8.9.	TS1/ S- profiili	508.39	502.0- 07		Syv. 10 cm	171.08/ 0.97	170.35	3 g	Hiiltynyttä kaarnaa
2	8.9.	TS1/ kanto	508.50	502.0- 07	168	T. 5	171.08/ 0.97	170.37	1 g	Puuhiiltä
3	7.9.	TS1/ kanto	508.42	502.07		K. 5	171.08/ 1.02	n. 170.3	22 g	Kelokannon juurta

POISTOLUETTELO**TS1/koeala 508.25/501.5 – 502****Kerros 1**

- *Rautanauvoja 7 kpl – 29 g
Tehdastekoisia, palaneita, resenttejä. Pituudet 100 – 30 mm.
- *Keramiikkaa 1 kpl – 1 g
Valkeaa fajanssia. Reunapala. Mitat 29 x 14 x 3 mm.
- *Liesikiven katkelma 1 kpl – 24 g
Tummanharmaata liuskeista kivilajia. Pitkänomainen iskos, harjava pinta tasoitettu keittoalustaksi? Työkaluraaka-ainetta? Mitat 57 x 23 x 16 mm.
- *Kivilaji-iskos? 1 kpl – 14 g
Tummanharmaata liusketta. Muistuttaa kaavinta, reunojen ääri viivat isketty särmikkäiksi ja hieman retusoitu. Valmistettu ytimen iskutasosta lohkaisemalla? Mitat 31 x 30 x 15 mm.
- *Liesikiven katkelma 1 kpl – 7 g
Kvartsiitihiekkakiveä? Vaaleanpunertava iskos, jossa mustia pisteitä. Materiaali vastaavanlaista kuin löytönumerossa :10. Keittopinta toiminut iskutasona? Mitat 28.5 x 25 x 11.5 mm.

TS1/koeala 508.25/501.5 – 502**Kerros 2**

- *Rautanauvoja 4 kpl – 8 g
Tehdastekoisia, palaneita, resenttejä. Pituudet 60 – 34 mm.

Poznań, 05-06-2009

Report

on C-14 dating in the Poznań Radiocarbon Laboratory

Customer: **Hillka Oksala**

Hillka Oksala

Raittipellontie 2 B 7

95900- Kolari

Finland

Job no.: 3538/09

<i>Sample name</i>	<i>Lab. no.</i>	<i>Age 14C</i>	<i>Remark</i>
1/Saivo HILTA	Poz-29977	295 ± 25 BP	

Comments: Results of calibration of 14C dates enclosed

Head of the Laboratory

Prof. dr hab. Tomasz Goslar

Results of calibration of 14C dates – order 3538/09.

Given are intervals of calendar age, where the true ages of the samples encompass with the probability of ca. 68% and ca. 95%. The calibration was made with the OxCal software.

INFORM : References - Atmospheric data from Reimer et al (2004); OxCal v3.10 Bronk Ramsey (2005); cub r:5 sd:12 prob usp[chron]

1/Saivo HILTA : 295±25BP

68.2% probability

1520AD (48.6%) 1580AD

1620AD (19.6%) 1650AD

95.4% probability

1490AD (95.4%) 1660AD

